

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВА

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри д.е.н., професор
_____ Тетяна ШАБАТУРА
«___» _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
Освітньої програми «Економіка»
За спеціальністю 051 «Економіка»

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОКРАЩЕННЯ

Науковий керівник: д.е.н., професор
_____ Олександр ГАЛИЦЬКИЙ

Рецензент: д.е.н., професор
_____ Віктор ЗАМЛИНСЬКИЙ

Виконав здобувач денної форми навчання
_____ Ірина МАРУХА

*Засвідчую, що кваліфікаційна робота містить
результати власних досліджень. Використання
ідей і текстів інших авторів має посилання
на відповідне джерело.*

_____ Ірина МАРУХА

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та управління

Кафедра економічної теорії і економіки підприємства

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітня програма «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Тетяна ШАБАТУРА

« » 202 р.

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ**

Маруха Ірина Володимирівна

(Ім'я та ПРИЗВИЩЕ)

1. Тема роботи: «Економічна діагностика результатів діяльності підприємства та шляхи їх покращення».

науковий керівник роботи: д.е.н., професор Олександр ГАЛИЦЬКИЙ
(науковий ступінь, вчене звання, Ім'я та ПРИЗВИЩЕ)

затверджені наказом ректора Одеського державного аграрного університету
від «15» березня 2023 року № 46.

2. Строк подання здобувачем кваліфікаційної роботи 15 грудня 2023р.

3. Об'єкт дослідження: система заходів з економічної діагностики результатів діяльності підприємства та шляхи її покращення.

4. Предмет дослідження: комплекс теоретичних, методологічних та практичних аспектів діагностики підприємства та покращення результатів його діяльності.

5. Перелік завдань, які потрібно розробити:

Теоретико-методологічний розділ: дослідження сутності економічної діагностики та її види; вивчення інструментарію та методів діагностичного дослідження.

Дослідницько-аналітичний розділ: провести комплексну економічну діагностику сучасного стану діяльності базового підприємства; здійснити діагностику ефективності управління ресурсним потенціалом та економічних результатів діяльності підприємства; провести діагностику загрози банкрутства підприємства.

Проектно-рекомендаційний розділ: обґрунтувати напрями підвищення ефективності діяльності підприємства на перспективу; провести економічну

діагностику результатів впровадження проєкту для стабілізації та покращення результатів діяльності підприємства.

6. Орієнтовний перелік графічного та табличного матеріалу:

До теоретико-методологічного розділу: схеми, таблиці, діаграми.

До дослідницько-аналітичного розділу: схеми, таблиці, діаграми.

До проектно-рекомендаційного розділу: схеми, таблиці, діаграми.

7. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: законодавчо-нормативні акти, нормативно-довідкова інформація, дані періодичних видань, офіційні матеріали Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Одеській області; баланс підприємства (Ф. № 1); звіт про фінансові результати (Ф. № 2); основні економічні показники роботи СВК «Родина» Саратського району Одеської області (Ф. № 50-с.-г.).

8. Перелік публікацій за напрямом досліджень: наукові результати було висвітлено у одній науковій праці загальним обсягом 0,13 ум. друк. ар..

9. Дата видачі завдання: «06» лютого 2023р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи	Примітка
1.	Визначення теми, об'єкта та предмета дослідження	Лютий 2023р.	
2.	Отримання завдання і складання змісту (плану) кваліфікаційної роботи	Лютий 2023р.	
3.	Складання календарного плану – графіку з підготовки кваліфікаційної роботи	Березень 2023р.	
4.	Написання першого (теоретико-методологічного) розділу роботи	Березень-квітень 2023р.	
5.	Вивчення матеріалів базового підприємства	Травень 2023р.	
6.	Написання другого (дослідницько-аналітичного) розділу роботи	Червень – липень 2023р.	
7.	Написання третього (проектно-рекомендаційного) розділу роботи	Серпень - жовтень 2023р.	
8.	Написання висновків, списку літератури	Листопад 2023р.	
9.	Перевірка роботи науковим керівником	Листопад 2023р.	
10.	Доопрацювання роботи після зауважень наукового керівника	Листопад – грудень 2023р.	
11.	Підготовка до захисту: доповідь, ілюстративний матеріал	Грудень 2023р.	
12.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру	Грудень 2023р.	
13.	Перевірка роботи на оригінальність	Грудень 2023р..	
14.	Попередній захист на кафедрі	Грудень 2023р.	
15.	Рецензування кваліфікаційної роботи	Грудень 2023р.	
16.	Захист кваліфікаційної роботи	Грудень 2023р.	

Здобувач ОС «магістр» _____
(підпис)

Керівник: _____
(підпис)

Ірина МАРУХА
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Олександр ГАЛИЦЬКИЙ
(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА - ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В КОНКУРЕНТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	7
1.1. Сутність економічної діагностики та її види	7
1.2. Інструментарій в економічній діагностиці	18
1.3. Методи діагностичних досліджень	22
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	30
2.1. Аналіз сучасного стану розвитку підприємства	30
2.2. Діагностика ефективності управління ресурсним потенціалом та економічних результатів діяльності підприємства	39
2.3. Діагностика загрози банкрутства підприємства	46
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ТА НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СВК «РОДИНА»	56
3.1. Шляхи покращення економічної діяльності підприємства	56
3.2. Обґрунтування плану впровадження переробки продукції рослинництва	59
3.3. Економічна діагностика результатів реалізації проєкту переробки продукції рослинництва на перспективу	67
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних, дуже важких умовах, які переживає Україна, підприємства стикаються з значними проблемами, що мають своє відображення в показниках результатів їх діяльності. В умовах війни, руйнування логістичних шляхів та обмеженості економічних ресурсів зростає актуальність всебічного аналізу діяльності суб'єктів господарювання з метою визначення їх поточного стану та перспектив розвитку. Для досягнення даної цілі необхідно отримати якісну та повну інформацію про діяльність об'єкта господарювання, що досягається при використанні методів економічної діагностики.

За умов ринкової економіки, можуть здійснювати свою виробничо-фінансову діяльність тільки ті підприємства, які отримують від неї найвищий економічний результат. Тому на кожному сільськогосподарському підприємстві необхідно виявляти наявність фактів безгосподарності, непродуктивних витрат, нерозумного вкладення коштів і т.п. для їх усунення. Варто виявляти та включати в роботу підприємства резерви виробництва, раціонального й ефективного використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, природних багатств, що знижують ефективність виробництва.

Діагностика діяльності підприємства визначає проблеми, викликані впливом зовнішніх факторів і характерними зв'язками з ними. Також реєструє відхилення показників, що характеризують ефективну роботу підприємства. Проведення діагностики внутрішнього середовища підприємства досить складний і трудомісткий, але важливий, оскільки результати його проведення, відіграють значну роль у формуванні стратегічних показників розвитку підприємства та визначенні кінцевого фінансового результату діяльності.

Дослідженням теоретичних і практичних аспектів діагностики результатів діяльності виробничих підприємств, займаються багато науковців, зокрема відомі вітчизняні вчені-економісти: Томпсон А.А., Стрикленд-III А.Дж., Маршук Л.М., Лейбович А.В., Берднікова Л.Ф., Материнська О.А., Ярова А.О.,

Шабатура Т.С., Галицький О.М., Стекова С.Ю., Краснокутська Н. С., Гладій М.В., Петренко О.П., Славов В.П., Окорокова Л.Г., Смолич Д.В., Шевченко А.А., Тимошук І.В., Гайдучий П.І., Горкавий В.К., та ін. Однак, сучасна ситуація в Україні, ставить нові завдання перед виробниками, тому необхідно постійно шукати більш досконалі концепції збалансованого розвитку всіх ланок виробничого процесу на основі ринкового механізму господарювання, з урахуванням передових інновацій.

У зв'язку з цим особливого значення набуває економічна діагностика результатів діяльності підприємств та пошук шляхів її покращення.

Мета та завдання роботи. Метою кваліфікаційної роботи є процес дослідження основ економічної ідентифікації підприємства, перспективних проєктів, вивчення інноваційної діяльності та її основних елементів, розробка перспективного плану стимулювання сільськогосподарського виробництва на підприємстві.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено і вирішено наступні завдання:

- дослідження сутності економічної діагностики та її види;
- вивчення інструментарію та методів діагностичного дослідження;
- проведено комплексну економічну діагностику сучасного стану діяльності базового підприємства;
- здійснено діагностику ефективності управління ресурсним потенціалом та економічних результатів діяльності підприємства;
- проведено діагностика загрози банкрутства підприємства;
- обґрунтовано напрями підвищення ефективності діяльності підприємства на перспективу;
- проведено економічну діагностику результатів впровадження проєкту для стабілізації та покращення результатів діяльності підприємства;

Суб'єктом дослідження в кваліфікаційні роботі виступає СВК «Родина» Саратського району Одеської області.

Об'єктом дослідження є система заходів з економічної діагностики результатів діяльності підприємства та шляхи її покращення.

Предметом дослідження в кваліфікаційні роботі є комплекс теоретичних, методологічних та практичних аспектів діагностики підприємства та покращення результатів його діяльності.

Період дослідження становить 2020-2022рр.

Методи дослідження. При проведенні наукових досліджень застосовувались такі методи дослідження: аналізу, синтезу, економічно-статистичний, монографічний, розрахунково-конструктивний, абстрактно-логічний, балансовий.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти, наукові та публіцистичні видання, монографії зарубіжних та вітчизняних вчених, спеціальна література, дані статистичної звітності та бізнес-планів, дані річних звітів за 2020-2022 рр., та інші джерела.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення кваліфікаційної роботи можуть бути використані як база для розробки перспективного плану розвитку підприємства.

Апробація матеріалів дослідження. Певні позиції та результати за темою проведеного дослідження були запропоновані до розгляду та опубліковані за результатами конференцій. Підтримка аграрного сектору України в умовах воєнного стану. *Актуальні аспекти розвитку науки і освіти: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців* (Одеса, 08-09 грудня 2022 р.) / Одеський державний аграрний університет. 2022. С. 660-663. Фінансова безпека аграрних підприємств України в умовах воєнного стану. *Збірник тез доповідей за матеріалами Всеукраїнської студентської наукової онлайн-конференції, приуроченої 100-річчю від дня народження українського вченого в галузі агрономії, професора Івана Маркіяновича Карасюка* (м. Умань, 20 квітня 2023 р.), Уманський національний університет садівництва. Умань, 2023. С. 195–198. Розвиток стартап – проектів в Україні. *Збірник студентських наукових праць*

Уманського національного університету садівництва приурочений 100-річчю від дня народження українського вченого в галузі агрономії, професора І.М. Карасюка. (м.Умань, 20 квітня 2023 р.) с.198 – 201

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 88 найменувань, додатків. Загальний обсяг роботи складає 84 сторінки друкованого тексту, містить 3 рисунки, 16 таблиць, 3 додатки.

РОЗДІЛ 1.

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА - ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В КОНКУРЕНТНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1 Сутність економічної діагностики та її види

У ринковій економіці метою всього виробництва є отримання максимально можливого прибутку. За таких умов, виробничо-фінансову діяльність можуть здійснювати лише підприємства з високими економічними результатами. Ті підприємства, які є неефективними, отримують низькі прибутки чи збитки і є нежиттєздатними. Вони неминуче збанкрутують і припиняють своє існування.

Отже, на кожному підприємстві необхідно виявляти наявність фактів безгосподарності, непродуктивних витрат, нерозумного вкладення коштів і т.п. для їх усунення. Варто виявляти та включати в роботу підприємства резерви виробництва, раціонального й ефективного використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, природних багатств. Тому на кожному підприємстві необхідно визначити наявність неефективних, непродуктивних витрат, нецільового використання коштів, інших фактів та усунути їх. Повинні бути визначені і впроваджені в роботу підприємства виробничі резерви, матеріальні, трудові та фінансові ресурси, раціональне та ефективне використання природних багатств.

В Україні діють тисячі різних підприємств, які здійснюють свою діяльність відповідно до чинного в країні законодавства. Вони працюють на засадах господарської самостійності, матеріальної зацікавленості в результатах господарсько-фінансової роботи та матеріальної відповідальності за ці результати. Водночас без контролю та відповідної діагностики здійснювати роботу підприємств неможливо, тому що в роботі підприємств можуть бути

різні дефекти, помилки, невикористані резерви, що знижують ефективність виробництва.

Як відмічають Н. А. Бобко та Ю. А. Коваль: «економічна діагностика підприємства – це аналіз та оцінка економічних показників роботи підприємства на основі вивчення окремих результатів, неповної інформації з метою виявлення можливих перспектив його розвитку та наслідків ухвалення поточних управлінських рішень». [7, с.83].

Економічну діагностику часто поєднують з економічним аналізом або аналізом господарської діяльності підприємств, але ми вважаємо правильним розглядати економічний аналіз як окрему сферу оцінки та аналізу стану та діяльності підприємства як окремої господарської одиниці для своєчасного виявлення та усунення проблем. Економічна діагностика дає можливість дослідження відхилення стану об'єкта від заданого режиму роботи і на його основі розробку управлінських рішень щодо поліпшення стану. Це вимагає встановлення, наукового опису та класифікації типових характеристик, які слід використовувати для ідентифікації різних ситуацій, у які може бути залучений суб'єкт дослідження. За результатами оцінки можна зробити висновок щодо уточнення напрямів подальших досліджень діяльності підприємства, зокрема: проведення загальноекономічного, техніко-економічного чи фінансово-економічного аналізу для визначення характеру та рівня будь-якої впливу різних факторів на показники діяльності підприємства [8, с.18].

За визначенням А.Е. Воронкова: «Діагностика діяльності підприємств - це творчий процес, різноманітний за змістом, який здійснюється за допомогою різних аналітичних прийомів з урахуванням специфіки виробництва, його організації на конкретному підприємстві. Отже, всі працівники підприємства, що займаються аналізом його діяльності, повинні постійно вдосконалювати свої знання в цій області» [16, с.34].

За визначенням Загорної Т.О. «термін «діагностика» запозичений з медицини. Слово «діагноз» (від грецьк. «діагнозис») означає розпізнавання,

визначення. Він являє собою процес дослідження об'єкта діагнозу з метою отримання висновку про стан об'єкта діагнозу» [35, с.10].

На основі проведених досліджень, І.В. Кривов'язюк визначив: «Основними етапами здійснення економічної діагностики є:

1. Підготовчий (ухвалення принципового рішення про проведення діагностики; встановлення цілей діагностики).
2. Планування часу, ресурсів, бюджету.
3. Формування робочої групи, яка складається з провідних спеціалістів підприємства для проведення діагностичного аналізу.
4. Збір матеріалів для діагностичного аналізу (збір інформації, формування бази даних, обробка результатів).
5. Проведення аналітичної обробки даних.
6. Порівняння отриманих результатів з базовими за кожним параметром окремо і за загальним обсягом інформації діагностичного аналізу.
7. Ухвалення рішення про необхідність і пріоритетність можливих управлінських рішень по підприємству в цілому та за окремими напрямками діагностування.
8. Реалізація управлінських рішень». [50]

На основі приведених етапів здійснення економічної діагностики, можна сформулювати певну схему дій в процесі прийняття управлінського рішення. (рис.1.1)

Рис. 1.1 Схема циклу прийняття управлінського рішення.

Джерело: складено автором

За твердженням Головінова М.І.: «Діагностичний аналіз — це визначення об'єктивного стану обраних параметрів у діяльності підприємства щодо відповідності поставленим цілям і завданням, вивчення відхилень від нормального стану об'єкта діагностування, причин цих відхилень, тривалості їх протікання, їх інтерпретація для формування висновків і рекомендацій» [25].

Економічна діагностика підприємства - аналіз та оцінка економічних показників підприємства на основі вивчення окремих результатів та інших даних для визначення можливих перспектив розвитку підприємства та результатів поточних управлінських рішень. За результатами діагностики робляться висновки про необхідність прийняття тих чи інших рішень

Діагностика, відповідно до обраної методології, вимагає вибору певних джерел даних, збору та обробки необхідної інформації за допомогою відповідних методів аналізу та підготовки необхідних заходів. У процесі діагностики необхідно вивчити зв'язки між загальними цілями організації, а також визначити здатність організації впроваджувати зміни.

Метою діагностики є вивчення економічної ситуації, проблем, що виникають в організації, визначення факторів і сил, які впливають на ті чи інші проблеми, підготовка необхідної інформації для подальшого планування та успішного подолання проблем.

Проблему можна визначити з точки зору п'яти основних аспектів:

- 1) сутність або зміст проблеми;
- 2) організаційне та фізичне розташування проблеми;
- 3) в чому проблема;
- 4) абсолютний і відносний розмір проблеми;
- 5) часові перспективи.

Діагностика полягає в пошуку відповідей на питання в наступних областях:

- проблема;
- причина проблеми;

- важливі зв'язки та залежності;
- можливості підприємства;
- можливі шляхи розвитку.

Економічна діагностика близька до економічного аналізу, але не тотожна йому. Вони відрізняються за призначенням, функціями та інструментами. Аналіз встановлює чисельне значення параметрів, визначає відхилення від норми тих чи інших параметрів. Діагноз, заснований на знанні економічних суперечностей, є фундаментальним для інтерпретації деяких економічних результатів підприємства.

За твердженням С.М. Глухарєва: «Процес діагностування, безумовно, містить у собі процедури аналізу. При цьому його основними завданнями є:

- вивчення й оцінка стану об'єкта в умовах обмеженої інформації;
- визначення відхилень від нормального або оптимального стану об'єкта дослідження. Причому, поняття "оптимальний стан" і "нормальний стан" є різними за економічним змістом;
- дослідження причин цих відхилень та виявлення причинно-наслідкових зв'язків між показниками;
- інтерпретація параметрів, процесів і тенденцій, що відбуваються;
- підготовка коригувальних рішень щодо оптимізації діяльності об'єкта (окремих його елементів) та способів реалізації цих заходів;
- розробка й адаптація інструментарію діагностики для проведення досліджень» [23, с. 6].

З цього питання, на думку Т.О. Загорної: «Діагностика (постановка діагнозу) - це агрегований синтетичний висновок про стан досліджуваного об'єкта, який здійснюється на основі різної аналітичної інформації, її синтезу та зіставлення. Отже, основна відмінність економічної діагностики від аналізу полягає в її цільовій спрямованості на виявлення відхилень від норми, виявленні патології. При цьому сукупність операцій, яка локалізує причину відхилення об'єкта від нормального функціонування, називають

функціональною діагностикою, а ту, що визначає відхилення параметрів об'єкта від заданої норми, - параметричною діагностикою» [35, с.11].

На думку Г. Б. Веретенникова, Н. М. Омеласенко: « введення терміна «діагностика» пов'язане не з метою позначення нового виду аналізу, а щоб підкреслити, що основна увага має приділятися інтерпретації тих або інших економічних результатів діяльності підприємства» [12].

Французький економіст Б. Колас вважає, що: «займатися діагностикою - означає розглядати в динаміці симптоми явищ, які можуть затримати процес досягнення поставлених цілей і вирішення завдань, наразити на небезпеку заплановану діяльність. Це передбачає коригувальні рішення і/або перегляд цілей і прогнозів. Знання ознаки (симптому) дозволяє швидко та досить точно встановити характер порушень, не виконуючи безпосередніх вимірів, тобто без дій, що потребують додаткового часу і коштів» [35, с.11].

На думку вчених Ю.А.Горбачук, Н.Б.Кушнір: « діагностика - це процес визначення та вивчення ознак, що характеризують стан економічної системи, для прогнозування можливих відхилень і запобігання порушень нормального режиму роботи» [24, с.11].

Метою діагностики є визначення заходів і способів їх реалізації з ціллю підвищення ефективності роботи всіх компонентів системи. Це неможливо без чіткого розуміння її ситуації на будь-якому економічному та адміністративному рівні.

Основним завданням діагностики є виявлення причин кризи і використання їх як ознаки наближення проблем в діяльності підприємства.

Відповідно до форми оцінки результатів діагностики розрізняється:

а) кількісна діагностика, що базується на необхідності визначення кількісних характеристик техніко-економічного стану підприємства. Метою цього виду аналізу є вимірювання, збір і порівняння впливу різних факторів на результати виробництва, рівень собівартості.

б) якісна діагностика - базується на якісній порівняльній оцінці, характеристик техніко-економічного стану підприємства. Її мета — визначити особливості стану та внутрішні зв'язки і залежності.

В своїй науковій праці А.Е. Воронкова відмічає: «Вкрай важливо виділити відмінні риси та цільові аспекти діагностики. Першою властивістю діагностики діяльності підприємства є її спрямованість на встановлення ознак і оцінювання внутрішнього стану об'єкта. Стан організаційної системи як об'єкта дослідження характеризує діючу структуру, побудову організації й відображає кількісні й якісні параметри того стану, в якому організація перебуває у певний період часу, а також ступінь реалізації ознак раціональної побудови й функціонування організацій. Розпізнавання системи в її нормальному стані пов'язане з визначенням відмінних ознак організації й віднесенням її до певного типу, виду й т.п. на основі виявлення й дослідження якісно-кількісного складу елементів, організаційної структури, особливостей поведінки. Проведення такого дослідження дозволяє оцінити стан і рівень управління системою» [16, с.41].

Другим елементом цільового призначення діагностики, на думку А.Е. Воронкової « є виявлення проблем розвитку й ефективного функціонування об'єкта, який досліджується. Ефективність організації визначається її здатністю формувати й досягати поставлених цілей. У випадку, якщо ухвалені рішення не дають очікуваного результату або зміна умов функціонування системи приводить до неможливості досягнення поставлених цілей відомими способами, виникає проблемна ситуація. Розпізнавання має на меті встановити причинно-наслідкові зв'язки між спостережуваними явищами й визначити чинники проблемної ситуації» [16, с.41].

«Третьою необхідною властивістю діагностики вона визначає :«формування шляхів вирішення проблем. Система реагує на виникаючі зміни шляхом прийняття відповідних рішень. Рішення виражаються у формі конкретних дій. Можна сказати, що прийняте рішення є дією, спрямованою на розв'язання виявлених проблем. Розпізнавання покликане визначити чинники,

що спричиняють порушення нормального стану системи, і вказати напрямок дій з усунення проблеми, яка виникла». [16, с.42]

Отже, діагностику діяльності підприємства спрямовано на встановлення й вивчення ознак, оцінку стану організаційної системи та виявлення проблем ефективного функціонування й розвитку організації, формування шляхів їх вирішення.

Можемо зробити висновок, що діагностика роботи підприємства спрямована на виявлення та вивчення симптомів, оцінку стану організаційної системи, визначення проблем роботи та ефективного розвитку організації, пошук шляхів їх вирішення.

Розглянемо класифікацію та коротку характеристику видів діагностики.

Стратегічна діагностика допомагає оцінити ефективність стратегії підприємства, зрозуміти стратегічну позицію його в кожній сфері діяльності, оцінити сильні і слабкі сторони внутрішнього і зовнішнього середовища. Інформація, отримана під час такої діагностики, надає унікальну підтримку менеджеру в процесі розробки стратегії підприємства.

У рамках стратегічної діагностики діагностика фінансово-економічної ситуації включає, насамперед, аналіз стратегічної позиції підприємства на ринку. Для цього використовуються спеціальні методи, серед яких найбільш поширеними є - SWOT-аналіз, матриця Мак-Кінсі, конкурентний аналіз.

Оперативна діагностика діяльності підприємства є основою для прийняття поточних оперативних управлінських рішень. Вона контролює та оцінює основні напрямки роботи підприємства.

Існує багато видів економічної діагностики, які сьогодні класифікуються за певними ознаками. Види економічної діагностики:

Рисунок 1.2 Різновиди економічної діагностики

Джерело: складено автором

Наведенні різновиди підтверджують той факт, що економічна діагностика має надзвичайно багатий методичний апарат і інструментарій.

Встановлення та дослідження специфічних властивостей економічної діагностики в управлінні, на думку Т.О. Загорної «дозволяє сформулювати такі висновки:

- об'єктивний розвиток соціально-економічної системи означає появу нових якостей в об'єкті управління;

- процес розвитку приводить до зміни суб'єкта управління;
- процес банкрутства, розпаду й одночасного виникнення нових підприємств і фірм свідчить про межі експертного знання як самого менеджера, так і експертних оцінок, які застосовуються у діагностиці кризи, її попередженні та методології виходу з неї;
- висока ентропія ринкового макросередовища підприємств істотно знижує керованість, зменшує ступінь інформаційного контролю за змінами стану ситуації та імовірність її прогнозування;
- постійна загроза кризових станів обумовлює виділення та посилення прогностичних, антикризових, попереджувальних функцій діагностики щодо стабілізації економічного розвитку підприємств» [35, с.26].

Одним із найперспективніших напрямів економічної діагностики є спеціалізоване фінансова діагностика та діагностика банкрутства, результати якої становлять інформаційно-аналітичну основу системи управлінського обліку. Інформація, необхідна для діагностики, різна. Це сукупність інформації про минулий і поточний стан об'єкта управління, а також взаємозв'язки, тенденції та закономірності. У будь-якій соціально-економічній системі її інформаційний простір повноцінно взаємодіє і розвивається з організацією.

Таким чином, на основі діагностики економічного стану підприємства в ході аналітичного дослідження на основі розробленої системи типових ознак можна визначити реальне становище організацій на ринку, визначити характер та причини відхилень від встановленого режиму роботи, виділивши важливі напрями господарської діяльності

Отже, економічна діагностика підприємства – це аналіз та оцінка економічних показників підприємства на основі вивчення окремих результатів, неповних даних, для визначення можливих перспектив його розвитку та результатів прийняття поточних управлінських рішень. В результаті діагностики на основі оцінки економічної ситуації та її ефективності можна зробити необхідні висновки для прийняття термінових, але важливих рішень,

наприклад, щодо цільового кредитування, купівлі-продажу підприємства, його закриття, реорганізація тощо.

Економічну діагностику необхідно регулярно використовувати в процесі управління підприємством, оскільки вона дозволяє виявити нові тенденції в діяльності господарської установи, які потребують змін в оперативному управлінні фінансово-господарською діяльністю. Вона призначена для внутрішніх користувачів підприємства, оскільки основна інформація, що використовується, має бути детальною, а отже, конфіденційною.

В економічному діагностуванні є чіткі ознаки дослідницького та творчого процесу. При цьому все ж важливо зберегти загальний напрямок у його проведенні. Спочатку створюється сукупність екзогенних і ендогенних факторів, що визначають стан об'єкта дослідження. Після цього створюється система показників і параметрів для оцінки стану об'єкта, збирається та обробляється відповідна інформація. Процес діагностики заснований на порівнянні стану об'єкта з еталоном, за заданим діапазоном характеристик. Кожне з відхилень розпізнається за певною шкалою. Це стосується в першу чергу типових ознак. Якщо для визначення стану об'єкта потрібна якась загальна інформація, набір цих ознак упорядковується, систематизується. Оцінку стану об'єкта можна здійснити, розглядаючи його як певну комбінацію характеристик.

Результатом діагностики є підготовка висновків про поточний стан об'єкта та прогнозування його змін у майбутньому.

Отже, можна сформулювати наступні етапи діагностики:

- 1) визначення концептуальних основ діагностичного аналізу, прийняття рішень щодо збору даних;
- 2) збір даних, розкриття фактів;
- 3) аналіз даних;
- 4) складання звіту чи висновків

1.2 Інструментарій в економічній діагностиці

Будь-яка діагностика передбачає збір загальних відомостей про підприємство. У ході економічного діагностування аналітикові доводиться мати справу як із досить великими за обсягом інформаційними масивами, так і з обмеженою, неповною інформацією. Так, економічну інформацію для діагностики можна згрупувати наступним чином.

Як доводить в своїх дослідженнях Гусєва О.Ю.: «кожна діагностика передбачає збір загальної інформації про підприємство. У ході економічного діагностування аналітику доводиться мати справу як з дуже великим набором інформації, так і з обмеженою, неповною інформацією. Отже, економічну інформацію для діагностики можна скомпонувати наступним чином.

1. Загальні дані: точне найменування підприємства та адреса; місце реєстрації; рік створення; номер телефону; банківські реквізити; дані про власників та керівництво тощо.

2. Характеристика підприємства: розмір підприємства, вид економічної діяльності, форма власності, джерела формування капіталу, форма власності на капітал, тип об'єднання тощо.

3. Характер бізнесу: масштаби, положення та роль на ринку чи певному сегменті, асортимент продукції, спеціалізація, наявність зовнішньоекономічної діяльності, питома вага підприємства в національному виробництві тощо.

4. Науково-дослідна та виробнича діяльність: обсяг витрат на дослідження та розробки, кваліфікація персоналу лабораторії та конструкторських бюро, оцінка споживачами науково-технічного рівня та якості продукції, виробнича програма, виробничі потужності, технічні умови, наявність парку машин і обладнання.

5. Комерційна діяльність: ринкова позиція в порівнянні з конкурентами, джерела збуту і зростання доходів, репутація компанії відносно якості і надійності в договірних зобов'язаннях, характеристика цінової політики

(базисні ціни, дисконтні ціни), джерела постачання сировини, матеріалів, енергії, палива та ціни на вказані товари.

6. Організаційна структура управління компанією: склад ради директорів, прізвище президента та віце-президента, склад правління, їхні повноваження та обов'язки, назви виробничих підрозділів, рівень економічної самостійності тощо.

7. Показники діяльності підприємства: прибуток, обсяг реалізації продукції, собівартість продукції, ефективність праці, капіталоозброєність тощо.

8. Фінансовий стан: розмір і стан власного капіталу підприємства, здатність до розробки та освоєння нових продуктів, можливість отримати додатковий капітал, заборгованість, ліквідність, підприємницька активність».

[29]

Як відмічає, Ромащенко О.С.: «Джерелами інформації може бути:

- інформація, яка офіційно публікується;
- довідники по фірмах;
- інформація, що публікується самими фірмами;
- періодична преса;
- інформація про фірми, що надається на замовлення урядових організацій;
- ростери (досьє) на фірми, що формуються в міжнародних економічних організаціях в рамках ООН чи ЄЕС» [29].

За твердженням, О.В. Воскобоєвої: «Джерела вихідних даних для діагностики на підприємстві:

1. паспорт підприємства;
2. виробнича структура підприємства;
3. штатний розклад;
4. організаційна структура управління;
5. плани підприємства та звіти про виробничо-господарську діяльність;

6. накази, розпорядження по підприємству;
7. науково-технічна документація;
8. правові акти;
9. стандарти;
10. положення;
11. норми та нормативи, що регламентують певну діяльність або відносини;
12. матеріали документальних ревізій, як внутрішніх, так і зовнішніх» [29].

Важливим джерелом інформаційного забезпечення економічної діагностики є організація, створення та функціонування системи моніторингу об'єктів і суб'єктів дослідження.

Моніторинг – це процес безперервного всебічного контролю за об'єктом та предметом дослідження, їх складовими елементами та вимірювання параметрів для подальшого аналізу. Постійне спостереження і регулярне порівняння з встановленими (плановими, нормативними), попередніми, середньогалузевими, конкурентами та іншими параметрами, надає можливість використовувати результати моніторингу для комплексної діагностичної оцінки діяльності підприємства.

Правовий спектр інформації для проведення економічної діагностики на підприємстві, відображений в Кримінальному кодексі України, законах, які регламентують економічну діяльність, наказах Президента, міністерств, НБУ, митне законодавство та ін.

Нормативна інформація необхідна для забезпечення однозначності підходів при зовнішній діагностичній оцінці фінансово-господарського стану підприємств, виявленню ознак платоспроможності, а також для своєчасної оцінки формування незадовільної структури балансу з метою здійснення попереджувальних заходів щодо запобігання банкрутства.

Нормативна інформація потрібна для точного підходу в оцінці зовнішньої діагностики фінансово-економічного стану підприємства, у визначенні платоспроможності підприємства, а також у своєчасній оцінці негативної структури балансу з метою здійснення превентивних заходів щодо запобігання банкрутства. Інформація цієї групи - це: стандарти, нормативи фінансово-балансових показників, норми амортизації, курси валют, ставки податків і обов'язкових платежів, норми витрат ресурсів на виробничу одиницю, технічні норми продуктивності обладнання, періодичність і тривалість ремонтів, норми праці тощо.

Планова інформація використовується у внутрішній діагностиці. До неї належать усі види планів підприємства та його зовнішнього оточення.

Планова інформація використовується у внутрішній діагностиці. Вона охоплює всі типи планів підприємства.

Основним джерелом інформації в економічній діагностиці є дані бухгалтерського обліку та фінансово-статистична звітність. До них входять «Баланс підприємства» (форма 1), «Звіт про фінансові результати» (форма 2). Вони повинні бути у відкритому доступі в обов'язковому порядку за відповідний фінансовий рік. Інші форми звітності надаються підприємством зовнішньому аналітику тільки згідно з договором. Під час внутрішньої діагностики також використовуються дані оперативного та бухгалтерського обліку. З всього масиву інформації, бухгалтерська звітність становить 60% даних, що використовуються при прийнятті управлінських рішень.

Як відмічає, Б.Є.Грабовецький: «Важливим джерелом економічної діагностики є поза облікова інформація: дані спеціальних досліджень, спостережень, матеріали надруковані у діловій періодиці та у ЗМІ; аналітичні огляди інформаційних агентств; довідники Держкомстату України; оцінки незалежних аналітиків, аудиторські докази і висновки; результати опитувань та ін. У сукупності перераховані джерела складають інформаційне забезпечення економічної діагностики» [26].

Загалом, об'єктивність економічної діагностики залежить від якості аналітика, повноти методичного забезпечення, якості інформації тощо.

1.3 Методи діагностичних досліджень

Метод діагностики – це система теоретико-пізнавальних категорій, наукового інструментарію та нормативних засад вивчення діяльності підприємницьких організацій.

За визначенням, що надають В. Л. Дикань, І. В. Токмакова: «Категорії діагностики - це найбільш загальні, ключові поняття даної науки. У їхньому числі: фактор, модель, ставка, відсоток, дисконт, опціон, грошовий потік, ризик, леверидж і ін. Функціонування будь-якої соціально-економічної системи здійснюється в умовах складної взаємодії комплексу факторів внутрішнього і зовнішнього порядку. Фактор - причина, рушійна сила якого-небудь процесу чи явища, що визначає його характер чи одну з його основних рис. Усі фактори, що впливають на систему і визначають її поведінку, знаходяться у взаємозв'язку і взаємообумовленості» [34].

Науковий інструментарій (засоби діагностики) - сукупність загальнонаукових і спеціальних наукових методів дослідження фінансової діяльності суб'єктів, які здійснюють господарську діяльність. Діагностичні принципи регулюють її процедурні аспекти, методи і прийоми. Серед них: системність, комплексність, законність, наступність, об'єктивність.

В економічній науці діагностичні методи використовуються насамперед у практиці консалтингового управління підприємствами, що знайшло відображення в працях відомих економістів, таких як М.Кубра, Р.К.Юксєв'ярава, М.Я.Хабакус, Я.А.Лейман (Естонія), які описують практику організації процесу управлінського консультування.

Як відмічає науковець, Б.Є. Грабовецький: «У цілому для використання діагностичних методів характерна відсутність належного системного підходу, превалювання якісних оцінок ("погано", "так-ні" і т.д.) над кількісними

методами, а також суб'єктивний характер багатьох висновків внаслідок використання великої кількості експертних методів. Крім того, діагностування оперує в основному статичними оцінками, визначаючи стан об'єкта на певний момент часу, що не дозволяє за "слабкими сигналами" випереджаюче керувати процесами стійкого функціонування підприємства. Отже, характерними особливостями і одночасно недоліками використання діагностичних методів є: відсутність системного підходу, пріоритетність якісних оцінок над кількісними методами, суб'єктивний характер висновків внаслідок використання великої кількості експертних методів». [26]

Відомий вчений, І. Бланк пропонує, за допомогою методів діагностики оцінювати параметри кризового розвитку підприємства, що створює ризик його банкрутства в майбутньому. Крім того, він пропонує дві системи виявлення: швидку (експрес) та поглиблену (фундаментальну) систему діагностики. І.А. Бланк, як систему показників оцінки ризику банкрутства підприємства, рекомендує використовувати 41 абсолютний і відносний показники, що описують різні аспекти фінансово-господарської діяльності підприємства. Водночас він включає три основні ознаки оцінки масштабів економічного становища підприємства, що перебуває у кризовому стані.

У ряді країн (Китай, Великобританія, Франція) широко використовуються наступні методи діагностики фінансового стану підприємства - статистичний метод із загальною назвою «скоринг» і метод А-розрахунку, який базується на основі бальної експертної оцінки, що запропонована Дж.Аргенті.

Як зазначає, І.В. Кривов'язюк: «Метод "скоринг" включає два різновиди: credit-men; дискримінантних показників платоспроможності. Так, метод credit-men у Франції розробив Ж.Депальян, який запропонував характеризувати фінансову ситуацію на підприємстві за допомогою слідує п'ятьох коефіцієнтів: швидкої ліквідності (R1); кредитоспроможності (загальної заборгованості) (R2); іммобілізації власного капіталу (R3); оборотності запасів (R4); оборотності дебіторської заборгованості (R5). Для кожного з

перерахованих вище показників визначається нормативне значення, що потім порівнюється з показником аналізованого підприємства». [50, с. 65]

Найбільш відомими дослідниками, які використовують метод дискримінантних показників платоспроможності у діагностиці фінансового стану підприємства, були Е.І. Альтман (США), Р. Ліс, Таффлер, Тішоу (Великобританія), М. Гольдер, Конан (Франція).

За твердженням Г.Б. Веретенникова, Н.М. Омеласенко: «Метод дискримінантних показників полягає в тому, що на базі коефіцієнтів, оцінюється фінансова ситуація на підприємстві з точки зору його життєздатності і безперервності господарської діяльності в короткостроковому періоді. Якщо коефіцієнти методу credit-men обираються об'єктивним шляхом, коефіцієнти цього методу - суб'єктивним шляхом внаслідок дослідження відповідно до техніки дискримінантного аналізу». [12]

Науковець Кривов'язюк І. В. відмічає: «Алгоритм такого дослідження полягає в наступному: одночасно на основі коефіцієнтів, які вважаються визначальними, порівнюються дві вибірки компаній, створених за розміром або видом діяльності, одна з яких має фінансові труднощі, а інші - стабільні в економічному плані компанії. За допомогою різних статистичних тестів визначаються коефіцієнти, які дозволяють вибрати найкращі компанії. Прикладом такої моделі є показник платоспроможності 2 Конана і Гольдера. Дж. Аргенті, автор методу А-рахунку, дослідивши збанкрутілі фірми, прийшов до висновку, що вони пройшли через три стадії: недоліки, помилки і симптоми. Автор методу на кожній стадії чинникам надав певну кількість балів і розрахував агрегований показник (А-рахунок)». [50]

Одним із нових методів діагностики фінансового стану підприємств за кордоном є використання систем-експертів, серед яких найбільш відомою є система, запропонована Б.Коласом. Система-експерт - це інформаційна програма, за допомогою якої кожен кваліфікований аудитор може проаналізувати фінансовий стан компанії. Схематично система-експерт можна

представити у вигляді трьох основних компонентів: бази знань, реальної бази та блоку розробки рішень.

Усі розглянуті зарубіжні методи мають ряд недоліків при застосуванні в Україні: неекономічні чинники більше впливають на показники діяльності українських компаній; більшість коефіцієнтів не впливають на фінансову стабільність компаній в Україні, так як у розвинених країнах, і навпаки. Рекомендовані межі стабільності часто неможливі для вітчизняних компаній.

У сучасних діагностичних концепціях рекомендується використовувати кілька моделей або комбінувати моделі і методи. Крім того, представлено деякі галузеві або тематичні методи, серед яких найбільш відомі виявлення банкрутства, діагностика підприємства в цілому, а також діагностика підприємств у певних галузях. Перш ніж перейти до безпосереднього аналізу основних методів, розглянемо передумови загальної методології.

Зв'язки зазвичай встановлюються шляхом рекомендації використання певного методу або комбінації методів серед яких виділяють:

- метод застосування інтегральної (факторної) моделі;
- метод експертних оцінок фінансових коефіцієнтів або фінансових індикаторів;
- комбінований метод.

Метод інтегральної (факторної) моделі передбачає створення математичної оцінки набору показників на основі їх важливості для моделі, тобто спрямований на дослідження динаміки інтегрального показника на основі чітко визначеного механізму математичної залежності між виділеними групами показників. Більшість моделей розглядають такі показники, як платоспроможність, ліквідність, рентабельність активів, рентабельність продажів, рентабельність власного капіталу та оборотність позикового капіталу.

Серед цих моделей широко відомою є розглянута вище модель Альтмана і модель Бівера. До них можна додати моделі Фулмера, Спрінгейта, Сайфуліна, Кадикова та інших дослідників. Суть методу інтегрованої факторної моделі

полягає у встановленні шкали значень, які відповідають тому чи іншому прогнозованому значенню для виявлення заданої тенденції. Прогнозований результат – це числове значення, яке отримане як співвідношення факторів відповідно до їх важливості.

Значимість факторів та їх склад визначається шляхом вивчення певної кількості компаній, якість яких відповідає оціночній шкалі протягом досліджуваного періоду. Початково така шкала значень в більшості моделей застосовувалась для оцінки ризику банкрутства.

Майже всі дослідники зосереджувалися на вивченні цього виміру. Крім того, дослідження часто було пов'язане з діагностикою ситуації в компанії. Аналіз якісних показників підприємства за допомогою моделей, представлених у динаміці, дозволяє виявити темп та напрям розвитку підприємства, динаміку потенційного результату та відповідність вектора розвитку обраній стратегії.

За визначенням В.Л. Дикань, І.В. Токмакової: «Стратегічний аналіз – це дослідження зовнішнього і внутрішнього середовища з метою оцінки тенденції проходження господарських процесів, очікуваних результатів діяльності підприємства у терміни, визначені стратегічним планом. Основна мета стратегічного аналізу – визначити конкурентну позицію підприємства, для того, щоб у подальшому ставити цілі і задачі для закріплення існуючих конкурентних переваг і розвивати нові» [34].

На думку, В.О. Овчиннікової: «на відміну від ретроспективного аналізу, стратегічний аналіз орієнтований на оцінку майбутнього не по минулих фактах, а по показниках, які були прогнозовані. Тому він дозволяє здійснити попереджувальне регулювання, що дає змогу запобігти негативних наслідків функціонування об'єкта управління, і через регулювання збільшити адаптованість підприємства до можливих змін зовнішнього середовища» [34].

В своїх дослідженнях, І.В. Кривов'язюк відмічає: «Метод експертних оцінок фінансових коефіцієнтів або фінансових індикаторів передбачає проведення діагностики шляхом аналізу певного набору коефіцієнтів та фінансових індикаторів у динаміці та побудову перспективної динаміки

коефіцієнтів, базуючись на аналізі економічного розвитку підприємства, стратегії та ступеню фактичного освоєння. Здебільшого пропонується оцінити загальне середовище функціонування підприємства з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників шляхом експертної оцінки (стан конкурентів, перспективи ринку, політичні та макроекономічні ризики, а також менеджмент підприємства, включаючи менеджмент окремих бізнес-процесів на підприємстві); проводити горизонтальний та вертикальний аналіз фінансової звітності підприємства в динаміці; проводити аналіз кореляції динаміки та структури активів, пасивів, капіталу та доходів і витрат з обраною підприємством стратегією та стратегічними планами, здійснювати перспективну діагностику на основі динаміки певних фінансових коефіцієнтів, таких як ліквідність, рентабельність, забезпеченість ресурсами тощо» [50].

Дані, отримані за результатами аналізу фінансових показників, рекомендується надати групі експертів для проведення перспективної діагностики фінансового плану чи бюджету, що міститиме основні показники фінансової звітності. Метою моделей є порівняння динаміки фінансових показників і факторів, які не мають кількісної оцінки. Дані, отримані в результаті аналізу коефіцієнтів і показників, необхідно аналізувати шляхом створення матриць або динамічних рядів.

Для проведення економічної діагностики підприємства, за дослідженнями В. Л. Дикань: «можна використовувати також традиційний метод SWOT – аналізу, що дозволяє провести детальне дослідження зовнішнього й внутрішнього середовища. Результатом раціонального SWOT-аналізу, спрямованого на формування взагальненого інформаційного потенціалу, повинні з'явитися ефективні рішення, що стосуються відповідної реакції (впливу) суб'єкта (слабкої, середньої й сильної) відповідно до сигналу (слабкому, середньому або сильному) зовнішнього середовища» [34].

Найважливішим завданням SWOT-аналізу є допомогти організації знайти та оцінити всі фактори, що впливають на прийняття рішень, а також визначити можливості розвитку.

Застосування SWOT-аналізу є логічним в наступних випадках:

- запуск стартапів, нових напрямків бізнесу;
- перегляд внутрішньої політики компанії;
- розгляд варіантів і можливостей реструктуризації бізнесу;
- перевірити відповідність курсу розвитку;
- вдосконалення бізнес-процесів;
- для загального розуміння ситуації на ринку.

Деякі керівники вважають за краще проводити SWOT-аналіз самотійно, тому що вони часто бачать цілісну картину і визначають напрямок розвитку бізнесу. Однак краще, якщо в перевірці бере участь команда, що складається з кількох експертів з різних підрозділів. Це допомагає виявити та дослідити «сліпі зони», які можуть негативно вплинути на ефективність бізнесу або відносини з клієнтами

Останнім часом у літературі пропонуються «комбіновані» методи, що поєднують інструментальні частини інтегральної факторної моделі та метод експертної оцінки та фінансових коефіцієнтів. У більшості комбінованих методів при прогнозуванні та оцінці стану досліджується залежність між індивідуальною динамікою окремих фінансових показників, обраних на основі аналізу фінансової звітності компаній.

Такі методи дозволяють досить точно визначити фінансові можливості підприємства. Крім того, якщо розглядати придатність діагностичних моделей як бази даних для прийняття управлінських рішень, то перший метод – метод інтегрованої оцінки – може бути придатним для кредиторів, оскільки він спрямований на діагностику фінансового потенціалу підприємства. Другий аспект експертної оцінки – швидше буде в нагоді інвесторам, які оцінюють надійність і перспективність інвестиційних фондів.

Обидва методи можуть влаштувати ініціаторів діагностики, але очевидно, що наразі не існує такої гнучкої моделі, яка б задовольнила потреби всіх зацікавлених сторін. Тому комбіновані методи підтверджують своє право на існування та право на подальше вивчення та вдосконалення своєї

методологічної бази. Основою побудови комбінованих методів є поєднання діагностики поточної та прогнозованої діяльності підприємства, систем зовнішнього та внутрішнього середовища та системи управління стратегічним розвитком компанії на основі інтеграції вищевказаних факторів.

Характерним для діагностики підприємства за економічними показниками, є те, що вони дають інформацію про: джерела формування капіталу; розмір і структуру основних і оборотних фондів; ефективність використання коштів підприємства; фінансову стабільність та фактори її зміни; ознаки нестабільності фінансового становища підприємства та основні ознаки кризових явищ в економіці підприємства. Причинно-наслідкові зв'язки, на яких заснована економічна діагностика, вивчаються на базі підсумкових (загальних) і факторних (часткових) показників. Розрізняють дві групи методичних підходів до проведення аналізу і діагностики фінансової та виробничої діяльності підприємства, заснованих на впорядкуванню, виявленні головних елементів, визначенні взаємозв'язків і взаємозалежностей та формуванні висновків на основі отриманих результатів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1 Аналіз сучасного стану розвитку підприємства

На даний час, Україна переживає важкі часи, що безумовно суттєво впливає на виробничу та фінансову складову аграрного бізнесу. Тому проведення аналізу наявних виробничих та фінансових ресурсів підприємства, а також їх динаміки, дасть можливість спрогнозувати ефективні дії для стабілізації та підвищення економічних результатів діяльності.

Земельні угіддя СВК «Родина» станом на 2022 рік становлять 8600 га і розміщені переважно в с.Плахтіївка Саратського району Одеської області. Зважаючи на те, що південна частина Одеської області має низький рівень опадів та високий температурний режим, то землі підприємства можна віднести до зони ризикованого землеробства. Формою володіння землі є оренда. Основне призначення земельних угідь підприємства – вирощування сільськогосподарських культур. Орендодавцями земельних ділянок є власники земельних паїв с.Плахтіївка та навколишніх населених пунктів. Основними сільськогосподарськими культурами, які вирощуються в підприємстві є зернові культури, а саме озима пшениця та ячмінь та технічні: соняшник і ріпак.

СВК «Родина» було засновано на базі колишнього колгоспу «Родина», що був утворений в 1955 році. Головою правління з квітня 2018 року і по цей час є Мандриченко В.Є. Юридична адреса підприємства: 68232, Одеська область, Саратський район, с.Платіївка, вул.Сонячна, 126.

Зважаючи на те, що підприємство знаходиться в зоні ризикованого землеробства, варто було б розглянути можливості меліорації земель.

Загальний ресурсний потенціал аграрного підприємства характеризується кількістю, якістю та структурою земельних, матеріальних, фінансових і трудових ресурсів.

А отже, для успішного розвитку кожного суб'єкту агробізнесу потрібно враховувати природно-кліматичні та економічні умови розташування, а також забезпечення формування оптимального виробничого потенціалу підприємства виходячи з умов, що складаються на ринку. Така програма дій забезпечить стабільний розвиток підприємства та високий рівень конкурентоспроможності.

До основних умов сільськогосподарського виробництва, що створюють передумови для ефективного його ведення, належать спеціалізація і концентрація виробництва. Забезпечення цих факторів в аграрному підприємстві забезпечує збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення рівня продуктивності праці та зниження витрат виробництва на одиницю продукції. Також це в сукупності факторів, забезпечує зростання якості продукції, що є основою забезпечення високого рівня конкурентоспроможності, збільшення прибутків, зростання капіталізації підприємства, підвищення доходів власників та працівників підприємства.

Тому, при аналізі виробничої діяльності сільськогосподарського підприємства, визначальне значення займає визначення рівня його спеціалізації та виробничого напрямку діяльності.

За даними таблиці 2.1 розрахуємо структуру чистого доходу від реалізації сільськогосподарської продукції в СВК «Родина» Саратського району Одеської області.

В структурі чистого доходу від реалізації, як ми бачимо, у 2020–2022 роки найбільшу питому вагу у виручці від продажу, займає продукції зернових культур – в середньому 51,7 %. В тому числі озима пшениця – 31,2 %, ячмінь озимий – 19,4 %. Не набагато меншу частку в загальні виручці, становить продукції технічних культур – 45,9 %, з них ріпак – 32,6 %, насіння соняшнику 12,7 %.

Частка продукції тваринництва в доході підприємства має тенденцію до зниження, через збитковість і скорочення галузі, і в середньому за досліджуваний період склала – 2,4 %

Таблиця 2.1.

**Склад і структура чистого доходу від реалізації
сільськогосподарської продукції СВК «Родина»**

Види продукції.	2020р.		2021р.		2022р.		В середньому за 2020-2022 роки	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Всього по рослинництву	66751,5	94,7	171309	97,6	209524,8	98,7	149195,1	97,6
Зернові та зернобобові - всього	47091,6	66,8	102273	58,2	87622,8	41,3	78995,8	51,7
- пшениця озима	27130,5	38,5	54753,8	31,2	61055,2	28,7	47646,5	31,2
- кукурудза на зерно	73,1	0,1	868,1	0,5	895,6	0,42	612,3	0,4
- ячмінь	18809,3	26,7	46651,2	26,6	23413,5	11,0	29624,7	19,4
- горох	73,1	0,1	868,1	0,5	895,6	0,42	612,3	0,4
- просо	674	1,0	-	-	2257,6	1,06	977,2	0,6
- нут	342	0,5	-	-	-	-	114,0	0,1
Технічні - всього	19659,9	27,9	68788	39,2	121902	57,4	70116,6	45,9
- соняшник	11706,5	16,6	15384,3	8,8	31095,6	14,6	19395,5	12,7
- ріпак озимий	7794,9	11,1	51461,9	29,3	90359,8	42,5	49872,2	32,6
- насіння льону-кудряшу (олійного)	158,5	0,2	1941,8	1,1	446,6	0,2	849,0	0,6
Інша продукція рослинництва	-	-	248	0,1	-	-	82,7	0,1
Всього по тваринництву	3731,2	5,3	4286,9	2,4	2859,8	1,3	3626,0	2,4
Приріст живої маси великої рогатої худоби	691,5	1,0	2520,3	1,4	-	-	1070,6	0,7
Приріст живої маси свиней	-	-	1394,9	0,8	2830,5	1,3	1408,5	0,9
Молоко	3021,7	4,3	202,7	0,1	-	-	1074,8	0,7
Інша продукція тваринництва	18	0,03	169	0,10	29,3	0,01	72,1	0,05
Разом по господарству	70482,7	100,0	175596	100,0	212384,6	100,0	152821,1	100,0

Джерело: складено автором

Спеціалізація та її рівень в сільськогосподарському підприємстві визначається за розрахунком структури чистого доходу від реалізації продукції та визначенням найбільшої питомої ваги чистого доходу окремих видів продукції рослинництва чи тваринництва.

Проведений вище аналіз свідчить, що виробничий напрямок СВК «Родина» зерно-технічний напрямок. У звітному році порівняно з 2020р. спостерігається суттєве зниження питомої ваги чистих грошових надходжень

від реалізації зерна та підвищення їх частки від реалізації продукції технічних культур, зокрема ріпаку.

Для оцінки рівня спеціалізації сільськогосподарського виробництва у товаристві розрахуємо коефіцієнт спеціалізації – K_c , за формулою:

$$K_c = 100 / \sum_{i=1}^n U_i \cdot (2i - 1) \quad 2.1;$$

де: U_i – питома вага виду продукції рослинництва чи галузі тваринництва у структурі чистого доходу від реалізації с.-г. продукції, %;

i – порядковий номер виду продукції рослинництва чи галузі тваринництва у ранжированому ряду за зниженням показника питомої ваги;

n – кількість виділених товарних видів продукції і галузей виробництва.

В результаті розрахунку, встановлено, що коефіцієнт спеціалізації = 0,44, а це вказує на відносно високий рівень спеціалізації сільськогосподарського виробництва.

Концентрація сільськогосподарського виробництва - це зосередження цього виробництва на певному господарстві, та має тенденцію до зростання. Розмір сільськогосподарського виробництва визначається наявним ресурсним потенціалом господарства.

Ресурсний потенціал сільськогосподарського підприємства - це, на наш погляд, сукупність ресурсів - матеріальних і нематеріальних факторів виробництва, що в наявності у розпорядженні підприємства, а також здатність працівників і керівників успішно використовувати їх для виробництва продукції та максимізації прибутку. Він характеризує не весь запас певного ресурсу, а ту його частку, що бере участь у виробництві з оптимізацією економічної доцільності та впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Ресурсний потенціал аграрного підприємства як господарюючого суб'єкта є важливим чинником, який визначає основи побудови виробничих процесів у галузях виробництва та нарощування їх виробничих потужностей, впливає на ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому та підвищення його конкурентоспроможності.

Ресурсний потенціал сільськогосподарського підприємства як суб'єкта господарювання є важливим фактором, що визначає базис побудови виробничих процесів та нарощування його виробничої потужності, впливає на ефективність та економічну результативність діяльності підприємства в цілому та підвищує його конкурентоспроможність.

Елементами ресурсного потенціалу суб'єкту агробізнесу можна визначити наступні види ресурсів: земельні, трудові, матеріальні, що формуються з основних засобів і оборотних засобів, фінансові, інформаційні та нематеріальні.

Аналіз наявності ресурсного потенціалу в СВК «Родина» та забезпеченості виробничими ресурсами розглянемо за даними таблиці 2.2.

За розмірами земельного фонду досліджуване підприємство відноситься до великих агроформувань Саратського району. Так, у власності і користуванні кооперативу у 2020-2022 роки перебувало 8676,8 га орних земель. Підприємство характеризується відносною сталістю землекористування в досліджуваній період, коливання за розмірами площ в межах двох відсотків. Даний факт, має позитивний вплив на стабільність та прогнозованість виробничо-господарської діяльності.

Середньооблікова кількість працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві в 2020-2022 рр. в середньому становила 162 особу. У звітному році порівняно з базисним роком їх кількість зросла на 24,1 %, з 137 до 170 працівників. Навантаження ріллі на одного середньооблікового працівника зайнятого у с.-г. виробництві має тенденцію до зниження, і в середньому за останні три роки становила 54,2 га ріллі, що вказує на середній рівень навантаження ріллі, а отже, достатній рівень забезпеченості трудовими ресурсами.

Рівень ефективності використання землі на підприємстві залежить від рівня забезпеченості, потужності і стану матеріально-технічної бази та повноцінного забезпечення оборотним засобами.

Таблиця 2.2

Наявність ресурсного потенціалу та забезпеченість виробничими ресурсами в СВК «Родина»

Показники	2020 р.	2021 р.	2022р.	У середньому за 2020 - 2022 рр.	2022 р. до 2020 р.	
					+;-	%; разів
Площа с.-г. угідь, га	8655	8775	8600,32	8676,8	-54,68	99,4
з них: - рілля	8655	8775	8600,32	8676,8	-54,68	99,4
Середньооблікова кількість працівників зайнятих у с.-г. виробництві – всього, осіб	137	180	170	162	33	124,1
Приходиться площі ріллі на 1 працівника зайнятого у с.-г. виробництві, га	63,2	48,8	50,6	54,2	-12,6	80,1
Середньорічна вартість активів, тис. грн.	108094,5	126961,5	165578,5	133544,8	57484	153,2
у т.ч. на 100 га с.-г. угідь	1248,9	1446,9	1925,3	1540,3	676,3	154,2
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	35206	39354,5	42375,5	38978,7	7169,5	120,4
у т. ч.: - на 100 га с.-г. угідь	406,8	448,5	492,7	449,3	85,9	121,1
-на 1 середньооблікового працівника, зайнятого у с.-г. виробництві	257,0	218,6	249,3	241,6	-7,7	97,0
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.	67348,5	82594,5	118788	89577,0	51439,5	в 1,8 р
у т. ч.: - на 100 га угідь	778,1	941,2	1381,2	1033,5	603,1	в 1,8 р

Джерело: складено автором

Середньорічна вартість основних засобів у СВК «Родина» у середньому за 2020-2022 роки становила 38 млн. 978,7 тис. грн., зокрема у 2022р. - 42 млн. 375,5 тис. грн, тобто має тенденцію до збільшення.

Підприємство характеризується середнім рівнем капіталозабезпеченості виробництва та капіталоозброєності праці, які в середньому за 2020-2022рр. склали відповідно 449,3 тис. грн на 100 га с.-г. угідь та 241,6 тис. грн. на одного середньооблікового працівника зайнятого в с.-г. виробництві.

Середньорічна вартість активів кооперативу у 2020-2022 роки в середньому складала 133 млн. 544,8 тис. грн., а забезпеченість ними виробництва в розрахунку на 100 га с.-г угідь - 1млн. 540,3 тис. грн. Середньорічна вартість активів підприємства за останні роки суттєво

збільшилась, а саме на 53,2 %, а середньорічна вартість основних засобів на 20,4 %, що відбулося за рахунок відновлення та закупівлі нової техніки.

Відповідно у 2022 році порівняно з 2020 роком, капіталозабезпеченість виробництва зростає на 21,1 %, а капіталоозброєність дещо знизилась, на 3 %, що зважаючи на зростання кількості працівників на 24,1 % дасть позитивний ефект в наступному періоді. А отже, в цілому ми можемо відмітити підвищення інтенсивності сільськогосподарського виробництва у СВК «Родина».

Середньорічна вартість оборотних засобів на підприємстві за досліджуваний період, в середньому становила 89 млн. 577 тис. грн., в тому числі на 100 га с.-г. угідь – 1млн. 33,5 тис. грн. Забезпеченість виробництва оборотним капіталом у звітному році порівняно з 2020 р. підвищилась в 1,8 рази, що є позитивним фактором.

На ступінь розвитку аграрного виробництва впливають наступні чинники: слабка інфраструктурна система, нестабільна політична та економічна ситуація, висока зношеність основних засобів, нестабільні та непрогнозовані ціни на продукцію, відсутність ефективної державної політики підтримки сільськогосподарських товаровиробників, низька продуктивність виробництва, що дозволяє іноземним постачальникам наповнювати ринок продукцією, низьковрожайні культури, які займають великі площі оброблюваних земель, а також той факт, що сільським господарством займаються переважно люди старшого віку.

Підвищення рівня інтенсифікації виробництва є однією з головних проблем економічного розвитку на сучасному етапі. Під інтенсивною формою розширеного відтворення розуміють таку, за якої темпи зростання показників, що характеризують результати виробництва, перевищують темпи зростання витрат на забезпечення його зростання.

Необхідно розуміти, що хоча підвищення інтенсивності виробництва зумовлене науково-технічним прогресом, воно реалізується з використанням додаткових ресурсів і вимагає відповідних витрат у кожному наступному періоді. Якщо їх використання в кінцевому підсумку призводить до зростання

інтенсивності виробництва, то необхідність таких значних витрат очевидна. Це визначає важливість внутрішньої інформації, пов'язаної з вибором найбільш ефективного варіанту здійснення цих витрат, їх кількістю та якістю, а також специфікацією схем використання ресурсів для забезпечення інтенсифікації виробництва.

Оскільки результати розвитку та ефективність виробництва є неоднозначними з точки зору показників, що їх характеризують, ця невизначеність поширюється і на вираження рівня інтенсифікації виробництва. Таким чином, з одного боку, існує можливість різних оцінок рівня інтенсифікації виробництва та різних шляхів його досягнення, а з іншого – складність обґрунтування відповідного рівня інтенсифікації виробництва, який визначається різними показниками та їх взаємною відповідністю.

За даними таблиці 2.3 розраховуємо рівень інтенсивності та економічну ефективність інтенсифікації сільськогосподарського виробництва в СВК «Родина».

Через зростання урожайності зернових культур в 2022 році порівняно з 2020 роком в 2,1 рази збільшився показник валової продукції в звітному році в порівнянні з базисним. Це суттєво відобразилось на рівні рентабельності роботи підприємства, якщо в 2020 році підприємство отримало збитки то рівень рентабельності виробництва за 2021 рік становив 62,4 %, за 2022 рік – 12,8 %. Враховуючи початок війни у 2022 році і всі складнощі, що постали перед вітчизняними сільськогосподарськими виробниками, отримання прибутку є безумовно визначним результатом. Показники авансованого капіталу зростають з року в рік, так станом на 2022 рік становлять 165578,5 тис.грн., що на 53,2 % вище ніж у 2020 році.

Аналізуючи дані таблиці 2.3, варто відмітити, що виробничі витрати в 2022 році зростають порівняно з 2020 роком в 2,1 рази, що пояснюється високим рівнем інфляції в звітному році та суттєвим збільшенням витрат на реалізацію продукції.

Таблиця 2.3

**Рівень інтенсивності та економічна ефективність інтенсифікації
сільськогосподарського виробництва в СВК «Родина»**

Показники	2020р.	2021р.	2022р.	2022р. до 2020р.,%
Авансований капітал, тис.грн.	108094,5	126961,5	165578,5	153,2
Виробничі витрати, тис.грн.	72895	159980	155953	в 2,1 р
Валова продукція, тис.грн.	45877,73	155039,7	98114,7	в 2,1 р
Рівень інтенсивності припадає на 100 га с.-г.угідь, тис.грн.				
-авансованого капіталу	1248,9	1446,9	1925,3	154,2
-основних виробничих засобів	406,8	448,5	492,7	121,1
-виробничих витрат, тис.грн	842,2	1823,1	1813,3	в 2,2 р
Витрати на добрива з розрахунку на 100 га ріллі, тис.грн	124,0	401,3	463,7	в 3,7 р
Одержано з розрахунку на 100 га с.-г.угідь				
-валової продукції - всього , тис.грн.	530,1	1766,8	1140,8	в 2,2 р
-чистого доходу (виручки), тис.грн.	825,8	2014,1	2491,5	в 3 р
-валового прибутку /збитку/, тис.грн.	-372,1	874,1	481,3	-
Вироблено валової продукції на:				
-1грн виробничих затрат, грн.	0,63	0,97	0,63	100,0
-1грн авансованого капіталу, грн.	0,42	1,22	0,59	139,6
-1грн, основних виробничих засобів, грн.	1,30	3,94	2,32	в 1,8 р
Урожайність зернових культур з 1га, ц	15,8	46,4	28,1	в 1,8 р
Рівень рентабельності /-збитковості / виробництва, %	-39,3	62,4	12,8	X

Джерело: складено автором

Рівень інтенсивності в розрахунку на 100 га с.-г.угідь в 2022 році зростає: авансованого капіталу 54,2 %, основних виробничих засобів на 21,1 %, виробничих витрат в 2,2 рази порівняно з базовим 2020 роком. Такі додаткові вкладення у виробництво є рентабельними про що свідчить зростання виробництва валової продукції в розрахунку на 1 грн. авансованого капіталу на

39,6 %, на 1 грн. основних виробничих засобів в 1,8 рази. Тобто на підприємстві успішно впроваджується процес інтенсифікації виробництва не зважаючи на важкі часи для держави.

2.2 Діагностика ефективності управління ресурсним потенціалом та економічних результатів діяльності підприємства

Сільськогосподарське виробництво є ефективним лише тоді, коли наявний ресурсний потенціал - земля, основні та мобільні засоби, робоча сила - використовується в максимальному обсязі для виробництва максимально конкурентоспроможної продукції. Це створює умови для виробництва високоякісної продукції відповідно до потреб ринку, асортименту та строків реалізації за оптимальних витрат трудових, матеріальних та фінансових ресурсів на одиницю продукції.

Найважливішим специфічним ресурсом для сільськогосподарського виробництва є земельні ресурси. Земельний потенціал - це сукупність угідь, придатних для систематичного використання у сільськогосподарському виробництві, які перебувають у розпорядженні агрохолдингу і називаються сільськогосподарськими угіддями. Він включає рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелogi. Концентрація сільськогосподарського виробництва безпосередньо пов'язана з розміром землекористування бізнес-одиниці, тобто її земельним потенціалом.

За даними таблиці 2.4 представлені склад і структура посівних площ СВК «Родина». В структурі посівних площ СВК «Родина» переважають зернові і зернобобові культури (62,4 %), в тому числі озима пшениця (35%) та ячмінь озимий (21,5%). Суттєву частку (13 %) в складі посівних площ займає соняшник та ріпак - 20 %. Під кормові культури в середньому за три роки відведено 4,5 % посівної площі сільськогосподарських угідь підприємства. При чому, слід відміти, що посіви під ці культури відводились у 2020 році та були відсутні в наступних періодах.

Таблиця 2.4

Склад і структура посівних площ СВК «Родина»

Культури та види угідь	2020р.	2021р.	2022р.	В середньому за три роки		2022р до 2020р, %
				га	%	
Зернові і зернобобові, всього	5027	5668,5	5388,32	5361,3	62,4	107,2
в т.ч. озима пшениця	2700	3176,3	3141,32	3005,9	35,0	116,3
ячмінь озимий	1680	2049,8	1802	1843,9	21,5	107,3
кукурудза на зерно	18	193	425	212,0	2,5	в 24 р
просо	300	129	-	143,0	1,7	-
нут	105	30	-	45,0	0,5	-
горох	200	69	20	96,3	1,1	10,0
Технічні всього:	2458	3106,5	3212	2925,5	34,1	130,7
в т. ч. соняшник	931	1209,7	1213	1117,9	13,0	130,3
льон кудряш	27	63	168	86,0	1,0	в 6,2 р
ріпак	1500	1833,8	1831	1721,6	20,0	122,1
Кормові культури всього	1170	-	-	390,0	4,5	-
в т.ч. однорічні трави	25	-	-	8,3	0,1	-
багаторічні трави	400	-	-	133,3	1,6	-
кукурудза на силос	745	-	-	248,3	2,9	-
Разом посівної площі	8628	8712	8432,32	8590,8	100,0	97,7
Пари	27	63	168	86,0	X	в 6,2 р
Всього ріллі	8655	8775	8600,32	8676,8	X	99,4

Джерело: складено автором

Аналіз наявності та ефективності використання земельних ресурсів у господарстві, розглянемо за даними таблиці 2.5. Відмічаємо, що площа використання угідь у господарстві дещо скоротилась, а саме на 0,6 %. І в цілому за період має незначні коливання, що є позитивним фактом з точки зору планування виробничих потужностей.

Розглядаючи ефективність використання земельних угідь по виробництву валової продукції в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, спостерігаємо зростання в 2,2 рази. Відмічаємо також, що в базисному році підприємство спрацювало з збитком, який на 100 га сільськогосподарських угідь складає 372,1 тис. грн. по валовому збитку та 470,3 тис. грн. по чистому.

Таблиця 2.5.

**Забезпеченість земельними ресурсами та ефективність їх
використання в СВК «Родина»**

Показники	Роки			2022 рік в % до 2020 року
	2020	2021	2022	
Землезабезпеченість, га:				
сільськогосподарських угідь	8655	8775	8600,32	99,4
рілля	8655	8775	8600,32	99,4
Ступінь розорюваності сільськогосподарських угідь	1,00	1,00	1,00	100,0
Припадає на 100 га сільськогосподарських угідь, тис.грн.				
валової продукції	530,1	1766,8	1140,8	в 2,2 р
валового прибутку /+/, збитку -/-	-372,1	874,1	481,3	-129,4
чистого прибутку /+/, збитку -/-	-470,3	711,1	258,2	-54,9
Вироблено продукції на 100 га відповідних угідь, ц:				
озима пшениця	418,7	1666,7	964,9	в 2,3 р
ячмінь озимий	464,5	1160,4	731,8	157,6
соняшнику	144,3	320,1	279,1	в 1,9 р
ріпаку	101,1	593,9	388,9	в 3,8 р

Джерело: складено автором

На відміну від 2020 року, наступні роки були значно кращими як за виробничими так і за економічними показниками. Аналізуючи виробництво основних видів продукції в розрахунку на 100 га відповідних угідь, відмічаємо, що по озимі пшениці воно зросло в 2,3 рази, ячменю озимому на 57,6 %, соняшнику в 1,9 рази, ріпаку – в 3,8 рази.

Розвиток сільського господарства значною мірою залежить від стану матеріально-технічної бази, основною ланкою якої є основні засоби, їх якісного складу та раціонального співвідношення. Наявність, якість та ефективність використання основних засобів є важливим фактором забезпечення нормальних умов виробничого процесу та підвищення його ефективності.

Розглядаючи забезпеченість господарства основними засобами та ефективність їх використання, згідно даних таблиці 2.6., відмічаємо, що

середньорічна вартість їх зросла при порівнянні 2022 та 2020 років на 20,4 %. Що є позитивним показником, так як свідчить про відновлення та закупівлю нових основних засобів для процесу виробництва.

Слід також відмітити, що з врахуванням зростання кількості працівників та певного зменшення площі сільськогосподарських угідь, капіталоозброєність в господарстві зменшується за 2020 – 2022 роки на 3 %, капіталозабезпеченість зростає на 21,1 %. Аналізуючи показники ефективності використання основних засобів відмічаємо позитивні тенденції. Капіталовіддача від діяльності підприємства зросла в 1,8 рази, капіталомісткість зменшилась на 43,7 %, що пояснюється суттєвим збільшенням виробництва валової продукції у звітному році. Середньорічна вартість оборотних засобів, в порівнянні даних за 2022 та 2020 роки, зросла в 1,8 рази, що є позитивним фактом, з точки зору забезпечення безперебійності виробничого процесу.

Таблиця 2.6.

Забезпеченість СВК «Родина» виробничими засобами та економічна ефективність їх використання

Показники	Роки			2022 рік до 2020 року	
	2020	2021	2022	(+-)	%
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	35206	39355	42376	7169,5	120,4
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис.грн.	67348,5	82595	118788	51439,5	в 1,8 р
Норма прибутку +/-, збитку -/- %	-39,7	51,2	13,8	53,5	X
Капіталозабезпеченість, тис грн.	4,1	4,5	4,9	0,9	121,1
Капіталоозброєність, тис грн.	257,0	218,6	249,3	-7,7	97,0
Капіталомісткість, грн.	0,77	0,25	0,43	-0,34	56,3
Капіталовіддача, грн.	1,30	3,94	2,32	1,01	в 1,8 р

Джерело: складено автором

Трудовий потенціал сільськогосподарського підприємства характеризується такими поняттями, як робоча сила, трудові ресурси, персонал і кадри. Вони взаємозалежні, використовуються як синоніми і необхідні для того, щоб підкреслити специфічні характеристики робочої сили групи. Наприклад, робоча сила - це сукупність фізичних і розумових здібностей індивіда, що використовуються ним для виробництва матеріальних благ і послуг. Загалом, трудові ресурси характеризують потенційну робочу силу господарства як частину робочої сили країни.

Робоча сила - це персонал аграрного підприємства або його частини, який розподіляється на основі виконуваної роботи. Таким чином, робоча сила або персонал підприємства - це сукупність фізичних осіб, які пов'язані з підприємством як юридичною особою, на яких поширюється трудове законодавство і які складають трудовий колектив з певною структурою, що залежить від структури виробництва, форми власності та організаційної структури даного підприємства.

Аналіз наявності та ефективності використання трудових ресурсів розглянемо на основі даних таблиці 2.7.

Загальна кількість працівників на підприємстві за досліджуваний період зростає і становить 170 працівників, що на 24,1 % більше ніж у базисному році. Аналізуючи ефективність використання трудових ресурсів, відмічаємо збільшення виробництва валової продукції на одного працівника в 1,7 рази. Як вже відмічалось, в базисному році підприємство було збитковим та суттєво покращило дану ситуацію в 2021 та 2022 роках. Так, за звітний рік, валового прибутку в розрахунку на 1 середньооблікового працівника було отримано в розмірі 243,5 тис. грн., чистого прибутку – 130,6 тис. грн. Це свідчить про суттєве зростання рівня продуктивності праці та ефективності використання трудових ресурсів в досліджуваному господарстві за звітний рік.

Таблиця 2.7.

**Ефективність використання трудових ресурсів в
СВК «Родина»**

Показники	Роки			2022 рік в % до 2020 року
	2020	2021	2022	
Всього працюючих зайнятих у сільськогосподарському виробництві, осіб	137	180	170	124,1
Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,91	0,92	0,92	101,1
Річний фонд оплати праці, тис.грн	11765	20951	26286	в 2,2 р
Середньорічна оплата 1 працівника, грн	85875,9	116394,4	154623,5	в 1,8 р
Вироблено валової продукції на 1 середньооблікового працівника, тис грн.	334,9	861,3	577,1	в 1,7 р
Валовий прибуток +/-, збиток -/ на 1 середньооблікового працівника, тис грн.	-235,1	426,1	243,5	-
Чистий прибуток +/-, збиток -/ на 1 середньооблікового працівника, тис грн.	-297,1	346,7	130,6	-

Джерело: складено автором

Необхідно відмітити, що на підприємстві використовують систему мотивації працівників, так середньорічна оплата праці 1 працюючого за досліджуваний період, зросла в 1,8 рази. Дане зростання в повній мірі стимулює працівників до підвищення продуктивності праці на підприємстві.

Показники економічної ефективності виробництва в СВК «Родина» та їх динаміку приведено в таблиці 2.8.

Аналізуючи дані таблиці відмічаємо, що вартість валової продукції в господарстві за досліджуваний період зросла в 2,1 рази за рахунок збільшення виробництва продукції рослинництва в 2,2 рази. Виробництво продукції тваринництва в підприємстві скоротилось на 40,9 %, це обгрунтовується ліквідацією збиткових видів продукції. Вартість реалізованої продукції суттєво зростає за досліджуваний період, в порівнянні 2022 року з 2020 роком в 3 рази. Що пояснюється як зростанням обсягів виробленої продукції, так і цін.

Таблиця 2.8.

**Динаміка показників економічної ефективності виробництва в
СВК «Родина»**

Показники	Роки			В середньому за період 2020-2022 рр.	2022 рік в % до 2020 року
	2020	2021	2022		
Вартість валової продукції, тис.грн. в тому числі:					
-рослинництва	45877,7	155039,7	98114,7	99677,4	в 2,1 р
-тваринництва	43292,6	151382,5	96585,9	97087,0	в 2,2 р
	2585,1	3657,2	1528,8	2590,4	59,1
Вартість реалізованої продукції, тис.грн.	71472	176736	214281	154163,0	в 3 р
Собівартість реалізованої продукції, тис.грн.	103676	100030	172887	125531,0	в 1,7 р
Валовий прибуток +/-, збиток -/-, тис.грн.	-32204	76706	41394	28632,0	-
Чистий прибуток +/-, збиток -/-, тис.грн.	-40708	62398	22210	14633,3	-
Вироблено валової продукції, в розрахунку на: 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн..	530,1	1766,8	1140,8	1145,9	в 2,2 р
100 грн. основних виробничих засобів, грн	130,3	394,0	231,5	251,9	в 1,8 р
1-го працівника, зайнятого в сільськогосподарському виробництві, тис. грн..	334,9	861,3	577,1	591,1	в 1,7 р
Припадає валового прибутку +/-, збитку -/ в розрахунку на: 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн..	-372,1	874,1	481,3	327,8	-
100 грн. основних виробничих засобів, грн..	-91,5	194,9	97,7	67,0	-
1-го працівника, зайнятого в сільськогосподарському виробництві, тис.грн	-235,1	426,1	243,5	144,9	-
Рівень рентабельності, %	-39,3	62,4	12,8	12,0	X
Рівень рентабельності виробництва, %	-31,1	76,7	23,9	23,2	X

Джерело: складено автором

Підприємство було збитковим у базисному році та отримало суттєві прибутки в 2021 та 2022 роках. Так чистий збиток за 2020 рік становив 40708 тис.грн., при отриманні прибутку за 2022 рік в розмірі 22210 тис.грн. В середньому, за досліджуваний період, чистий прибуток склав 14633,3 тис. грн.,

рівень рентабельності діяльності підприємства - 12,0 %. Загалом, найбільш успішним, з точки зору виробничих та економічних показників, був 2021 рік.

Якщо не брати до уваги результати діяльності 2020 року (несприятливі умови виробництва), підприємство провадить ефективну виробничу та економічну діяльність, для чого безумовною підтримкою та стимулом є фінансові результати за 2021 – 2022 роки. Але, в той же час, керівництву підприємства доцільно більш детально підійти до планування своєї виробничої програми розвитку задля стабілізації рівня виробництва та збільшення прибутковості підприємства. Зважаючи на продовження військових дій та проблеми, що виникають внаслідок цього, слід шукати нові напрями діяльності та диверсифікації виробництва.

2.3. Діагностика загрози банкрутства підприємства

Попередній економічний аналіз показав, що підприємство, обране в якості суб'єкта дослідження, має непоганий фінансовий стан та характеризується позитивною динамікою його покращення. Для виявлення напрямів оптимізації фінансового стану СВК «Родина» та запобігання економічних проблем, проведемо аналіз можливого банкрутства та визначити фінансові перспективи діяльності підприємства.

З метою уникнення ризиків і загроз банкрутства підприємства були розроблені різні методики прогнозування майбутнього підприємств з непевним фінансовим становищем. В сучасній економічній науці є багато розробок в сфері аналізу та прогнозу діяльності проблемних підприємств, що дозволяє встановити наявність сумнівів у продовженні безперервної діяльності суб'єкта господарювання, тобто виявити й оцінити ознаки (критерії) ймовірності банкрутства неплатоспроможних підприємств.

Кожен з методів має свої переваги та недоліки, тому необхідно обирати такий підхід до аналізу, який забезпечить найбільш однозначну та точну оцінку фінансового стану з мінімальним використанням ресурсів. При виборі методу

оцінки необхідно ретельно проаналізувати можливість застосування комплексу аналітичних процедур.

Модель Альтмана є однією з найперших моделей аналізу ймовірності банкрутства підприємства, яка ґрунтувалася на основі дискримінантного аналізу. Аналітична «Модель Альтмана» представляє собою алгоритм інтегральної оцінки загрози банкрутства неплатоспроможного підприємства, заснований на комплексному обліку найважливіших показників, що допомагають виявити кризовий фінансовий стан підприємства.

Модель прогнозування банкрутства Е. Альтмана є класичною в своїй сфері, тому що вона включена до більшості західних підручників, присвячених фінансовому прогнозуванню та оцінці кредитоспроможності підприємств.

На думку І. Е. Альтмана, модель Z може передбачити в 94 % випадків банкрутство фірми, у 95 % — віднести корпорацію до банкрутів або небанкрутів, передбачити банкрутство досить точно за два роки наперед.

Модель прогнозування банкрутства Альтмана має наступний вигляд:

$$Z = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,42X_4 + 0,995X_5 \quad (2.2)$$

де X_1 – власний оборотний капітал/ сума активів;

X_2 – нерозподілений прибуток/ сума активів;

X_3 – прибуток до виплати відсотків/ сума активів;

X_4 – власний капітал/ сума активів;

X_5 – чистий дохід/ сума активів.

Узагальнюючий показник Z може набувати значень в межах [-14; +22], при цьому підприємства, для яких $Z > 2,9$ потрапляють в число фінансово стійких, підприємства, для яких $Z < 1,23$ перебувають у загрозі настання банкрутства в найближчі 2-3 роки, а інтервал [1,23 - 2,9] складає зону невизначеності. У таблиці 2.9 представлені результати розрахунку індексу кредитоспроможності підприємства за п'ятифакторною моделлю Альтмана у СВК «Родина» за 2022 рік.

Аналізуючи отримані дані, можна відмітити досить не високий ризик вірогідності банкрутства підприємства за умовами представленої моделі оцінки

фінансового стану, зокрема, на початок 2022р. На кінець року загроза настання банкрутства підприємства дещо зростає, проте, залишається дуже низькою. Причиною такого становища є прибутковість СВК «Родина», раціональна структура активів та джерел їх фінансового забезпечення.

Незважаючи на широке використання моделі Альтмана та певні її переваги, дослідники виділяють також її недоліки. Незважаючи на відносну простоту моделі Альтмана для оцінки кризового стану компанії, отримати об'єктивний результат в сучасних українських умовах неможливо. Використання моделі Альтмана навіть для західних компаній є проблематичним, оскільки вона базується на даних 1950-х років. Тому, враховуючи значні зміни в рівні економічного розвитку, доцільно періодично тестувати її на нових даних з метою досягнення більшої точності отриманих результатів, які слугують основою для прийняття управлінських рішень.

Таблиця 2.9

**Прогноз ймовірності банкрутства СВК «Родина»
по п'ятифакторній Z – моделі Альтмана**

Показники	На початок 2022 р	На кінець 2022 р	Зміни на кінець 2022 р до початку 2022 р (+,-)
1. Частка власних оборотних коштів у активах, X_1	0,71	0,73	0,02
2. Рентабельність активів, обчислена за нерозподіленим прибутком, X_2	0,10	0,13	0,03
3. Рентабельність активів, обчислена за прибутком до сплати відсотків, X_3	0,37	0,14	-0,24
4. Коефіцієнт автономії, X_4	0,62	0,77	0,15
5. Коефіцієнт ресурсвіддачі, X_5	1,06	1,31	0,25
6. Коефіцієнт ймовірності банкрутства, Z	3,06	2,68	-0,39
7. Оцінка ймовірності банкрутства	низька	не висока	x

Джерело: складено автором

Модель Ліса є більш збалансованою, вона також акцентує увагу на рівень прибутковості діяльності та рентабельність активів підприємства, а також на структуру активів та джерел їх фінансування.

$$Z = 0,063X_1 + 0,092X_2 + 0,057X_3 + 0,001X_4, \quad (2.3)$$

де X_1 – оборотні активи/ всього активів;

X_2 – операційний прибуток/ всього активів;

X_3 – нерозподілений прибуток/ всього активів;

X_4 – власний капітал/ зобов'язання.

Основна перевага моделі Ліса полягає в тому, що її відносно легко розрахувати і вона зрозуміла для більшості експертів. Моделі Альтмана та Ліса оцінюють ймовірність банкрутства підприємства на основі показників ділової активності та рентабельності. У цих моделях ці показники домінують як за кількісним складом, так і за значущістю впливу на кінцевий результат моделі.

У цих моделях фокусування на факторах активності та рентабельності для визначення банкрутства не завжди є виправданим. Хоча збиткова фінансово-господарська діяльність підприємства свідчить про загрозу банкрутства, це не означає, що збиткове підприємство обов'язково збанкрутує. Збитки можуть бути тимчасовими, і завдяки ефективному управлінню компанія може швидко повернутися до прибутковості. З іншого боку, висока прибутковість не виключає ризику банкрутства. Навіть при високій прибутковості компанія може в певний момент мати незадовільні показники ліквідності та фінансової стійкості, що свідчить про ризик банкрутства.

Розглянемо прогноз ймовірності банкрутства СВК «Родина» за моделлю Р. Ліса (табл. 2.10).

Проаналізувавши дані таблиці 2.10 ми бачимо, що частка оборотних активів у складі активів підприємства збільшилася до 0,73, проте, більшість показників мають відносно не високе значення. Результати проведених розрахунків коефіцієнту ймовірності банкрутства допускають середній рівень загрози банкрутства в СВК «Родина», в 2020 році, так як $Z_{\text{л}} < 0,037$ та низький рівень загрози на кінець 2022 року.

**Прогноз ймовірності банкрутства СВК «Родина»
за моделлю Лиса (Zл)**

Показники	На кінець 2020 р	На кінець 2022 р	Зміни 2022 р. до початку 2020 р (+,-)
X1=Оборотні активи/Активи	0,54	0,73	0,19
X2=Прибуток від реалізації/Активи	-0,42	0,15	0,57
X3=Нерозподілений прибуток/Активи	0,05	0,13	0,08
X4=Власний капітал/Залучений капітал	0,93	2,66	1,73
Коефіцієнт ймовірності банкрутства, Zл	-0,001	0,07	0,07
Оцінка ймовірності банкрутства	Середня ймовірність банкрутства	Низька ймовірність банкрутства	X

Джерело: складено автором

Отже, за моделлю Ліса ризик банкрута підприємств зменшується за останні три роки. Підприємству слід і надалі приділити багато увагу зміцненню фінансової стійкості зважаючи на невизначенність та проблеми, що існують на даний час.

Досить поширеною в Україні є оцінки ступеня загрози банкрутства підприємства за моделлю О. Терещенка. Дана модель існує у двох варіантах. Перший – це універсальна модель, що включає 6 показників і побудована на основі даних 850 підприємств різних галузей. Друга модель містить 10 показників і враховує диференціацію підприємств за галузями.

Модель ризику О. Терещенка визначається за формулою:

$$Z = 1,5X_1 + 0,08X_2 + 10X_3 + 5X_4 + 0,3X_5 + 0,1X_6, \quad (2.4)$$

де X1 – відношення грошових надходжень до зобов'язань;

X2 – відношення валюти балансу до зобов'язань;

X3 – відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів;

X4 – відношення прибутку до виручки;

X5 – відношення виробничих запасів до виручки;

X_6 – відношення виручки до основного капіталу.

На основі отриманого результату здійснюється висновок про ймовірність банкрутства підприємства: коли $Z > 2$ – банкрутство не загрожує; коли $1 < Z < 2$ – фінансова стійкість порушена; коли $0 < Z < 1$ – існує загроза банкрутства.

Тобто, коли $Z > 2$ – у підприємства непогані довгострокові перспективи, а якщо $0 < Z < 1$ – банкрутство більш ніж ймовірне.

Дискримінантна модель Терещенка, розроблена в 2003 році, має важливі переваги над традиційними методами:

- модель проста у використанні;
- розроблена на основі національних статистичних даних;
- враховує сучасну міжнародну практику;
- через застосування різних модифікацій базової моделі до підприємств з різними видами діяльності вирішується проблема критичних значень показників;

- враховує специфіку галузі, в якій працює підприємство.

Однак цей метод не є досконалим і має свої недоліки:

- відсутність вичерпної класифікації стійкості фінансового стану (існує лише задовільний та незадовільний фінансовий стан);
- широке поле невизначеності, що потребує додаткового аналізу для визначення стійкості фінансового стану;
- недостатнє теоретичне та емпіричне обґрунтування критичних точок (або діапазонів) деяких фінансових показників, що призводить до некоректного визначення нормативних значень фінансових показників.

Розглянемо прогноз ймовірності банкрутства СВК «Родина» за моделлю О. Терещенка (таблиця 2.11).

Проаналізувавши розрахунки по моделі О. Терещенка можна сказати, що у 2021р., як і в 2022 році, СВК «Родина» ймовірність банкрутства не загрожувала. Тобто підприємство провадить сталу та ефективну фінансову діяльність.

**Прогноз ймовірності банкрутства СВК «Родина»
за моделлю О. Терещенка**

Показники	На кінець 2021 р.	На кінець 2022 р	Зміни 2022 р. 2021 р (+,-)
X ₁ – Грошові надходження/зобов'язання	2,82	5,70	2,89
X ₂ – Валюта балансу/зобов'язання	2,66	4,37	1,70
X ₃ – Чистий прибуток/ сума активів	0,37	0,14	-0,24
X ₄ – Прибуток/виручка	0,43	0,19	-0,24
X ₅ – Виробничі запаси/виручка	0,34	0,10	-0,24
X ₆ – Виручка/основний капітал	3,96	5,34	1,37
Коефіцієнт ймовірності банкрутства, Z	10,84	11,78	0,94
Оцінка ймовірності банкрутства	Низька ймовірність	Низька ймовірність	X

Джерело: складено автором

Згідно з «Методичними рекомендаціями щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства», затвердженими наказом Міністерства економіки України від 17 січня 2001 року №10, для проведення системного експрес-аналізу фінансового стану підприємства пропонується використовувати коефіцієнт Бівера (КБ), який розраховується за формулою:

$$КБ = (ЧП - НА) : (ДЗ + ПЗ), \quad (2.5)$$

де ЧП – чистий прибуток;

НА – нарахована амортизація;

ДЗ – довгострокові зобов'язання;

ПЗ – поточні зобов'язання.

Коли КБ вище 0,4 – підприємству банкрутство не загрожує. Якщо протягом тривалого періоду коефіцієнт Бівера не перевищує 0,2 – це є ознакою формування незадовільної структури балансу.

Проведемо аналіз ймовірності банкрутства СВК «Родина» за системою показників У. Бівера станом на 2022р.:

$$KB_{\text{поч.}} = 0,91 \quad (2.6)$$

$$KB_{\text{кін}} = 0,48 \quad (2.7)$$

Проаналізувавши дані можна зробити висновок, що підприємство станом на кінець 2021р. мало гарну структуру балансу, що, відповідно, позначилось на результатах діяльності у 2022р., хоч на кінець року спостерігаємо певне зростання фінансових ризиків і загроз діяльності підприємства. Але в цілому, згідно коефіцієнту Бівера, досліджуване підприємство є благополучним.

Наразі не існує єдиної методики прогнозування банкрутства, але, на нашу думку, розраховані показники дають більш точне уявлення про фінансовий стан підприємства і можуть дати більш обґрунтовані рекомендації щодо санації та реструктуризації.

Процес проведення фінансового аналізу, як і будь-який інший складний процес, повинен мати свою техніку: послідовність кроків, спрямованих на виявлення причин зміни стану підприємства та важелів його оптимізації. Проблеми і труднощі, які виникають у фінансовому становищі підприємства, мають три основні прояви.

Їх можна узагальнити наступним чином:

1. брак коштів, низька платоспроможність;
2. недостатня віддача на вкладений у підприємство капітал (недостатнє задоволення інтересів власників, низька прибутковість);
3. низька фінансова стійкість.

Можна виділити дві глобальних причини проблем і труднощів, що виникають у фінансовому стані підприємства:

- відсутність потенційних можливостей зберігати прийнятний рівень фінансового стану (або низькі обсяги одержуваного прибутку);
- нераціональне управління результатами діяльності (нераціональне управління фінансами).

Проблеми із платоспроможністю, фінансовою незалежністю, рентабельністю мають єдиний корінь: або підприємство має недостатні результати діяльності для збереження прийнятного фінансового становища, або воно не раціонально розпоряджається результатами діяльності.

З'ясування того, яка із зазначених вище причин привела до погіршення фінансового стану підприємства, має принципове значення. Залежно від цього здійснюється вибір управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію фінансового становища організації.

Потенційна можливість підприємства зберігати (досягати) прийнятний фінансовий стан визначається обсягом одержуваного прибутку. Основні складові, від яких залежить сума прибутку підприємства, - це ціни й обсяги продажу продукції, рівень виробничих витрат і доходи від інших видів діяльності.

Причиною виникнення високих витрат можуть бути не тільки постачальники, але й саме підприємство.

Прибуток, що зароблений підприємством, залишається в його розпорядженні не в повному обсязі. Частина заробленого прибутку може піти на погашення штрафів, пеню за прострочені заборгованості або зриви контрактів, частина – на видатки невиробничого характеру. Скорочення даних видатків також може стати шляхом оптимізації прибутку, і, отже, фінансового становища підприємства.

Існує два основних шляхи оптимізації фінансового стану – оптимізація результатів діяльності (підприємство повинне більше заробляти прибутки) і раціональне розпорядження результатами діяльності. Однак два зазначених шляхи – «заробляти» і «розпоряджатися заробленим» – не рівнозначні.

Можливості оптимізації стану підприємства за рахунок більше раціонального розпорядження результатами діяльності ефективні, але згодом вони можуть вичерпуватися. Необхідно пам'ятати, що базою стійкого фінансового становища організації протягом тривалого часу є одержуваний

прибуток. При оптимізації фінансового стану організації необхідно прагнути, насамперед, до забезпечення прибутковості діяльності.

Роблячи загальний висновок, ми можемо стверджувати, що ступінь ризиків і загроз, зокрема, з боку фінансової площини забезпечення господарської діяльності в СВК «Родина» дуже незначна. Для підприємства характерною є стабільність фінансового стану, а для утримання та закріплення даного результату, особливо в теперішні важкі часи, потрібно провадити розробку і реалізацію програми фінансового та господарського управління, орієнтовану на оптимізацію структури активів і джерел їх формування, економію розміру витрат, покращення збутової діяльності, що в комплексі дозволить підвищувати стабільність і прибутковість діяльності підприємства.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ТА НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СВК «РОДИНА»

3.1 Шляхи покращення економічної діяльності підприємства

Покращення фінансового стану є головною метою підприємства. Тому в нинішній, важкій ситуації, сільськогосподарські підприємства змушені оптимізувати витрати при низьких доходах, активно застосовувати у своїй діяльності наукові розробки та передові агротехнології, а також впроваджувати інноваційні практики. Прибутковість сільськогосподарських підприємств залежить від ефективності управління запасами, стратегії продажів та географічної присутності.

В умовах ринкової економіки необхідно не тільки ретельно аналізувати поточну ситуацію на ринку, а й прогнозувати майбутній розвиток подій. Результати такого прогнозування є більш точними, якщо вони ґрунтуються на результатах оцінки фінансового стану компанії в попередні періоди.

Економічна діагностика підприємства, проведена в другому розділі роботи, показала, що рослинництво загалом є досить прибутковим і не потребує серйозних операційних заходів. Негативні показники рентабельності у 2020 році були зумовлені посухою та збитковістю тваринництва. Оскільки підприємство не може запровадити зрошення ґрунту, доцільно впровадити у виробництво посухостійкі сорти зернових культур. Дотримуючись технології та використовуючи стійкі сорти рослин, компанія може досягти стабільно високих врожаїв навіть за несприятливих погодних умов.

Особливу увагу керівництву СВК «Родина» слід приділити галузі тваринництва, зокрема на ті види продукції, що залишились у виробництві, а саме виробництво продукції свинарства та птахівництва. Галузь скотарства була ліквідована як збиткова. Через високу собівартість виробництва

підприємство з року в рік недоотримувало прибутки, які можна було б використати для оновлення та покращення технічного забезпечення.

Зниження собівартості можливе за рахунок впровадження інноваційних технологій, що будуть застосовуватися у виробничому процесі. Для зниження собівартості м'яса свиней, необхідно знизити витрати на вирощування поголів'я.

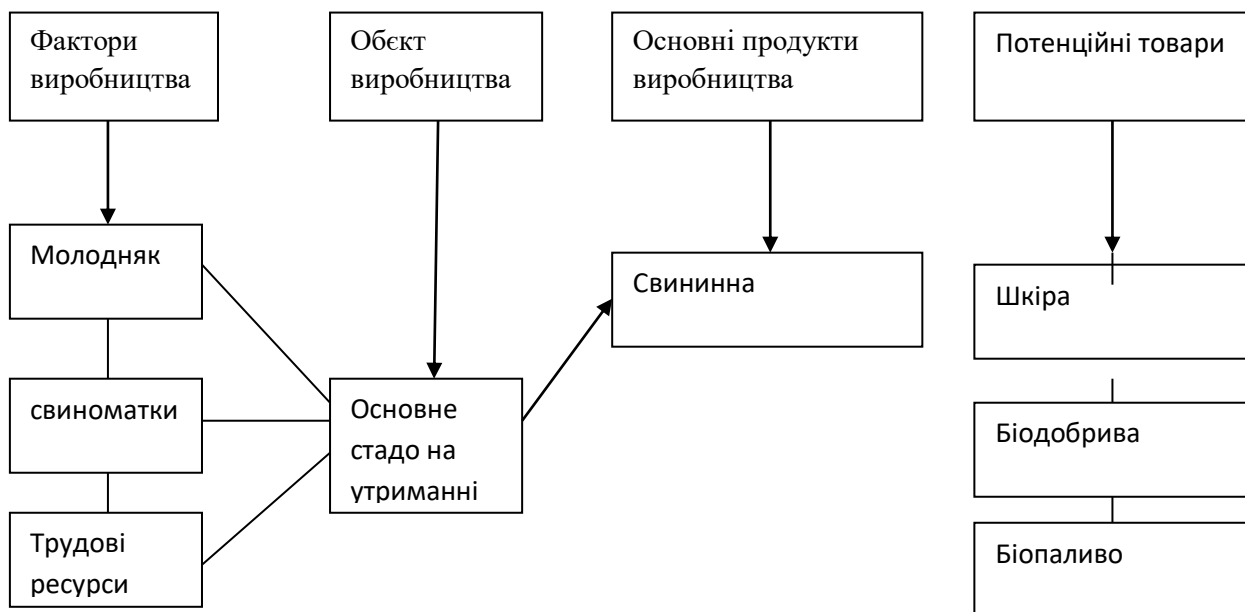

Рис.3.1 Ланцюг створення вартості для м'яса свиней

Джерело: складено автором

Можна використати такі технології, як: системи автоматизованої роздачі кормів та система автоматичного прибирання за тваринами. Також зниження собівартості можливо досягти за рахунок більшої автономності виробництва. А саме: використання метанового газу як зручного і дешевого палива. Автономність підприємства дозволить знизити витрати на обслуговування діяльності, що в свою чергу дасть змогу знизити ціну на кінцеву продукцію. Реалізація даного напрямку підвищення ефективності виробництва потребує значних додаткових капіталовкладень, оскільки передбачає купівлю та впровадження нової сучасної техніки та новітніх технологій.

Можна розглянути, як варіант, виробництво іншої продукції

тваринництва, наприклад птахівництво. Дану галузь виробництва вже частково запровадили на підприємстві, але це потребує значного збільшення поголів'я, що дасть змогу в перспективі знизити витрати на одиницю продукції. Птахівництво є непоганим варіантом диверсифікації виробничої діяльності підприємства, зважаючи на високий попит і ціну на яйця та м'ясо птиці. Внаслідок військових дій, велика кількість підприємств, що займалися даним виробництвом, було знищено.

Загалом керівництву підприємства слід направити зусилля на максимальну переробку продукції, що виробляється. Тобто створювати на підприємстві додаткову вартість і готову продукцію реалізовувати на внутрішньому ринку країни. Війна суттєво ускладнила логістику з вивозу сільськогосподарської продукції та підвищила витрати на транспортування, а тому заходи щодо переорієнтації виробництва максимально на внутрішній ринок та створення додаткових виробництв, є перспективою для успішної діяльності в найближчий період.

З метою покращення фінансового стану підприємства також необхідно запровадити суворий фінансовий контроль за використанням коштів. Крім того, в деяких випадках потрібні спеціалізовані рекламні кампанії, більш активне просування продукції та послуг підприємства на різних ринках і використання грамотних маркетингових методів.

Керівництво підприємства також не повинно забувати про необхідність своєчасної заміни сільськогосподарської техніки та обладнання, тобто про забезпечення простих і тривалих відтворювальних процесів у виробництві.

Для того, щоб уникнути погіршення фінансової стійкості, необхідно використовувати різні фінансові інструменти та механізми, в тому числі і лізинг. У будь-якому випадку, шукаючи шляхи покращення фінансового стану підприємства, необхідно ретельно зважити витрати, необхідні для реалізації цих заходів, а також можливе збільшення прибутку, який СВК може отримати в цьому напрямі. Слід також мати на увазі, що одним із способів поліпшення фінансового становища аграрного підприємства є участь у різних державних

програмах розвитку та підтримки сільського господарства.

З огляду на джерела інформації, актуальним залишається поділ на два основні способи оптимізації фінансового стану компанії: оптимізація прибутку (компанія повинна заробляти більше грошей) та раціональне управління прибутком. Однак ці дві форми - "оптимізація прибутку" та "управління прибутком" - не є еквівалентними. Важливо пам'ятати, що основою довгострокової фінансової стабільності організації є її прибуток.

Для забезпечення ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва необхідною умовою є використання інноваційно-інвестиційних чинників, які підвищують конкурентоспроможність продукції. Інноваційний розвиток аграрного сектору України та перехід до екологічно чистого та високопродуктивного виробництва має визначати стратегію розвитку кожного сільськогосподарського підприємства. Можна стверджувати, що чим вища якість продукції та її ціна, тим вища конкурентоспроможність та ефективність виробництва в цілому.

3.2 Обґрунтування плану впровадження переробки продукції рослинництва

Перспективним напрямом покращення економічних результатів діяльності та фінансового стану підприємства може стати виробництво та розробка нових продуктів, цікавих для споживачів, а також ліцензування переробного виробництва, що сприятиме стабілізації та покращенню фінансового стану підприємства.

Підприємство переробляє зернові культури на застарілих потужностях. Зерно переробляється на концентровані корми для худоби. Застаріле зернопереробне обладнання виробляє корми, які погано засвоюються тваринами і не дають бажаних економічних результатів. У досліджуваний період, тваринницька діяльність компанії не була прибутковою. Проте підприємство, незважаючи на ліквідацію галузі скотарства, продовжує свою

діяльність, щоб зберегти робочі місця, особливо для членів кооперативу, та зберегти землю.

Сьогоднішнє виробництво зерна та перспективи на майбутнє є досить зрозумілими, тож давайте розглянемо ситуацію для переробної галузі, яка створює робочі місця та значну додану вартість. Зрозуміло, що для переробки тих обсягів зерна, які вирощуються сьогодні і в майбутньому, необхідна сучасна, потужна і комплексна переробна галузь. Вона має включати розвинену логістичну інфраструктуру, систему маркетингу, інформаційну функцію та низку інших елементів.

Розвиток виробництва зерна на сільськогосподарському підприємстві шляхом впровадження ресурсозберігаючих технологій та використання сучасного обладнання дасть можливість підвищити прибутковість за рахунок збільшення створення доданої вартості та створити більше робочих місць. Підприємство зможе виробляти кінцевий продукт, а не продавати продукцію як сировину для подальшої переробки.

Розглянемо потребу в інвестиціях для впровадження зернопереробного комплексу на підприємстві.

Загальна сума інвестицій у проект становить: 10300,0 тис. грн.

у тому числі : купівля техніки: 3700,0 тис. грн

витрати на оборотний капітал: 3600 тис. грн

витрати на перебудову приміщень: 3000,0 тис.грн

Інвестиції будуть спрямовані на придбання високопродуктивного обладнання (мініатюрний цех, пакувальні лінії, паровий котел тощо). Оборотний капітал буде використаний для покриття поточних витрат (заробітна плата працівників, пакувальні матеріали, електроенергія, адміністративні витрати тощо) протягом періоду до поставки готової продукції.

Джерела фінансування: Передбачається, що проект буде на 100% фінансуватися за рахунок власних коштів підприємців.

В Україні вирощують майже всі види зернових. Тому перспективи розвитку зернового ринку напряду залежать від обсягів виробництва та якості

врожаю, а також наявності запасів зерна. У зерновій галузі всі зернові культури поділяються на дві групи: (1) круп'яні культури (гречка, овес, просо, рис); (2) зернові культури (пшениця, ячмінь, жито, кукурудза, бобові). Внутрішній ринок зерна зосереджений навколо внутрішнього ринку, і близько 21% від загального обсягу виробництва продається на зовнішніх ринках. Споживча частина інтегрованого ринку зерна характеризується збільшенням продажів фасованої продукції та її диференціацією. На фасовану продукцію припадає близько 40% ринку. Наступні торгові марки мають статус національних брендів: Геркулес (Новоукраїнський КХП), Добродія (Луганський Млин) та Жменька (дистриб'ютор ТОВ "Круп'яний дім"). Результати аналізу розвитку сировинного та виробничого секторів зернового ринку свідчать, що обсяги виробництва основних круп (крім рису) не мають чітко вираженої тенденції, а характеризуються хвилеподібними коливаннями і залежать переважно від двох факторів: пропозиції сировини та її якості, попиту на готову продукцію, як на внутрішньому ринку, так і з боку країн-імпортерів української продукції, та попиту на готову продукцію, як на внутрішньому ринку, так і з боку країн-імпортерів української продукції. [20, с.35].

Поточний аналіз діяльності підприємства показує, що зернові потужності є неефективними та застарілими, і обмежуються виробництвом для внутрішніх потреб підприємства. Примітивні млини, що використовуються для виробництва комбікормів, виробляють продукцію низької якості, що негативно впливає на рентабельність тваринництва господарства. Більше того, зерно настільки низької якості, що не може бути реалізоване як готовий продукт.

Тому було б доцільно замінити застарілу техніку на нову, більш ефективну та енергозберігаючу. Обладнання, необхідне для виробництва та пакування зерна, описано в проєкті.

Перейдемо до одного з найважливіших моментів в організації виробництва. Йдеться про отримання всіх необхідних документів, які дають право на виробництво та реалізацію продуктів харчування. Згідно з новими правилами контролю за безпечністю харчових продуктів, розрізняють такі

дозвільні процедури: експлуатаційна ліцензія, державна реєстрація експортних потужностей, реєстрація нових продуктів, ферментів та ароматизаторів, реєстрація добавок та води.

Новий закон спрощує реєстрацію закладів охорони здоров'я. Окрім призупинення дії дозволів, новий закон вирівнює процедури, не передбачені законодавством ЄС. Наприклад, відтепер реєстрації підлягає не генетично модифікована продукція, а її походження. Крім того, скасовується державна реєстрація технічних умов, що використовуються у виробництві харчових продуктів.

Детально вивчивши виробниче законодавство, можна зробити висновок, що підготовка всіх необхідних документів для запуску виробництва займе зовсім небагато часу і не потребуватиме додаткових фінансових витрат.

Наступне важливе питання стосується самої продукції. Аналіз ринку зернової продукції показує, що наявні сьогодні на ринку зернові продукти, хоч і хорошої якості, але мало чим відрізняються від своїх конкурентів, окрім дизайну упаковки. Тому я вважаю, що доцільно включити у виробництво гідротермічну обробку, яка дозволить не тільки підвищити якість продукту, але і скоротити час приготування. Цей аспект має бути відображений на упаковці, що приверне увагу потенційних покупців. Другий аспект, який важливо враховувати при виробництві - це екологічність сировини, з якої буде вироблятися зерно. Ці аспекти збільшать собівартість продукції, але не суттєво. Особливу увагу варто приділити розробці дизайну упаковки. Упаковка продукту - це обличчя компанії. Послуги професійного дизайнера коштують до 12 000 грн, оскільки він враховує не лише побажання клієнта, а й сучасні тенденції, соціологічні дослідження тощо.

Тепер перейдемо до питання дистрибуції готової продукції. Для початку ми плануємо виробляти середні обсяги круп'яної продукції, щоб покрити територію збуту однієї області (Одеської). Оскільки самостійно налагоджувати систему дистрибуції для продажу круп дуже затратно і недоцільно, доцільно укласти договір з дистриб'ютором, який вже працює в регіоні і має власну

напрацьовану базу торгових точок. Таких дистриб'юторів в області близько 10. Дистриб'ютор не тільки покриє всю територію, але й надасть важливу інформацію щодо необхідних обсягів виробництва, що убезпечить нашу компанію від перевиробництва. Адже перевиробництво призводить до збитків.

У перший рік виробництва продукту необхідно інвестувати в невелику рекламну кампанію. Це дозволить представити наш продукт потенційним покупцям і не дати йому загубитися в умовах жорсткої конкуренції на ринку. Рациональна та ефективна реклама буде розміщена на великих білбордах у районних центрах. Середня вартість такого виду реклами становить 9 000 грн. Змінюючи місце розміщення реклами на новий районний центр щомісяця, протягом року з нашим продуктом познайомляться жителі 12 районів. А витрати складуть лише 108 000 гривень.

Для реалізації маркетингового плану в перший рік виробництва необхідно запланувати витрати на суму 120,0 тис.грн.

Для виробництва крупи на нашому підприємстві обираємо універсальний крупозавод.

Універсальний млин для переробки зерна (пшениця, горох, ячмінь) продуктивністю 32...36 тонн зерна на добу. Комплекс технічного обладнання призначений для переробки різних видів зернових культур: пшениці, ячменю, гороху.

Універсальна та сумісна технологічна система дозволяє виробляти ці види культур на одному обладнанні за гнучкою схемою. Для того, щоб перейти на виробництво одного виду зерна, необхідно замінити решета розсіву, переставити переливні клапани, вибрати кількість скальпувальних систем і відповідно визначити режим роботи кожного виду технічного обладнання. Спільне використання агрегатів загального очищення та гідротермічної обробки зерна для цих видів зернових культур характеризується тим, що не тільки покращує технічні характеристики зерна та споживчі властивості готової продукції, але й значно зменшує енергетичні витрати на лущення та розмел продукції. Загальна встановлена потужність переробки становить 224 кВт.

Приміщення та споруди. Економічно вигідніше використовувати існуючі будівлі та переобладнати їх під нове виробництво, що значно зменшить капітальні витрати. Будівельний комплекс розміщується в п'ятиповерховій збірній або монолітній залізобетонній будівлі або в збірній будівлі з металевим каркасом.

Енергопостачання. Встановлена потужність технічного обладнання для переробки зерна пшениці/ячменю на крупу становить 214 кВт та 224 кВт для переробки зерна гороху. Для варіння та сушіння необхідна пара. Витрата пари на переробку 1 тонни зерна становить 500-700 кг. Тиск пари в паророзподільній камері виробничого цеху становить 0,6...0,8 МПа. У цьому випадку найбільш раціональним варіантом є використання котлів з вогневим завантаженням або переобладнання твердопаливних котлів на вогневе завантаження.

Управління процесом. Управління заводом здійснюється з комп'ютеризованої операторської станції. Кількість операторів у зміну - 8 осіб.

Фактичний вихід зерна при переробці зерна з базовими умовами:

1. перлова крупа - 73-75%;
2. ячна крупа - 78-80%;
3. пшенична крупа - 78-80%;
4. крупа горохова - 82-83%.

Крім універсального млина для виробництва манки, нам необхідно придбати пакувальні лінії для нашого виробництва. У нашому випадку їх потрібно дві: одна для фасування зерна по 800-1000 г у паперові пакети, інша - для фасування кормового борошна в мішки. Автоматичні пакувальні лінії є автономним обладнанням і не вимагають втручання людини в процес роботи, за винятком введення сировини в накопичувальний контейнер і виймання готових упаковок.

Оскільки ми плануємо варити зерно на пару, нам потрібно вибрати парогенератор для його виробництва. Доцільним буде використання парових котлів серії АТ, марки 150. Парові котли виробництва ТОВ "Комконт" призначені для виробництва пари, яка використовується в різних технологічних

процесах. Діапазон регулювання пристрою становить від 30% до 100%, що дозволяє більш раціонально його використовувати. Котел може працювати на тирсі, стружці, трісці, корі, черепашці та соломі, що дуже важливо для нашого виробництва. Оскільки відходи у вигляді лушпиння ми отримуємо в процесі переробки зерна в крупу, то використання даного парового котла вирішує відразу дві проблеми: 1) паливо для котла; 2) утилізація відходів.

Перелік необхідного обладнання вказаний в таблиці 3.1.

Для роботи в досліджуваному підприємстві планується штат, який буде становити певну кількість постійних працівників з відповідним річним фондом оплати праці з нарахуванням ЄСВ. Всього для початку планується штатний розпис чисельністю 16 осіб. Включаючи управлінський персонал, основний виробничий персонал та молодший обслуговуючий персонал. Річний фонд оплати праці разом з нарахуванням становить 2922,22 тис.грн. У розрахунках передбачалося щорічне зростання заробітної плати на 5% з коригуванням на індекс інфляції.

Таблиця 3.1

Перелік обладнання для виробництва круп

№з/п	Назва обладнання	Вартість, тис.грн
1	Фасувальна лінія для крупи, АФ - 35-СВ	245,0
2	Фасувальна лінія для мучки, ПАФ-20-ІІІ	255,0
3	Універсальний крупозавод, 32	2900,0
4	Паровий котел, АТ150	300,0
	Всього:	3700,0

Джерело: складено автором

План доходів і витрат проекту. Доходи проекту складаються з надходжень від продажу продукції. Перші грошові надходження від реалізації продукції СВК "Родіна" зможе отримати після запуску виробництва та підписання договорів з дистриб'юторами. У 2024-2028 роках обсяги продажів визначаються виробничим планом. Зрозуміло, що виробництво після початку виробництва і запуску нового продукту не буде працювати на 100%

потужності. По мірі розширення території збуту продукції обсяги виробництва та прибуток будуть збільшуватися.

Почнемо з розрахунку витрат на виробництво круп на підприємстві. Витрати води на обробку 1 тонни пшениці становлять 500 кг, а вартість 1000 кг - 38 грн., тобто витрати води на обробку 1 тонни пшениці становлять 18 грн. Для обробки 16 тонн пшениці використовується 107 кВт електроенергії. Тариф на електроенергію для виробників становить 5,28 за 1 кВт.

Таблиця 3.2 показує загальні виробничі витрати на виробництво круп. Згідно з цією таблицею, сума виробничих витрат представлена на основі переробки сировини в обсязі 3 840 тонн на рік.

Витрати на оплату праці наведені в таблиці. Інші виробничі витрати (на пакувальні матеріали, виходячи з вартості упаковки 0,75 грн за штуку; на реалізацію маркетингового плану - 120000 грн). Невелика сума коштів виділяється на ремонт, оскільки виробниче обладнання планується нове і не потребуватиме капітального ремонту в перші роки.

Таблиця 3.2

Витрати на виробництво круп СВК «Родина» за проєктом

Показники	Сума, тис грн.
Заробітна плата працівників, з нарахуванням	2922,22
Виробнича собівартість	25225,5
Ремонтні заходи	400
Інші виробничі витрати	3120
Адміністративні витрати	200
ПММ	410
Разом	32277,72

Джерело: складено автором

Адміністративні витрати включають витрати на відрядження, витрати на зв'язок, плату за розрахунково-касове обслуговування та інші банківські послуги, плату за консультаційні та інформаційні послуги та інші постійні

витрати. Паливно-мастильні матеріали будуть використовуватися для транспортування сировини зі складу компанії до виробничих потужностей. Оскільки завод знаходиться в центрі міста, витрати на паливно-мастильні матеріали не є значними.

Планові обсяги виробництва продукції на 2024-2028рр представлено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Планові обсяги виробництва продукції

Вид продукції	2024р., т	2025р., т	2026р., т	2027р., т	2028р., т
Крупа “Артек”	225,8	490,6	982,2	1968,4	1968,4
Крупа “Полтавська”	117,2	232,4	463,8	925,6	925,6
Мучка кормова	85,4	173,8	344,6	692,2	692,2
Разом	428,4	896,8	1790,6	3586,2	3586,2

Джерело: складено автором

Перші три роки планові обсяги значно нижче ніж в 2027-2028рр. так як нова марка продуктів тільки виходить на ринок.

3.3 Економічна діагностика результатів реалізації проєкту переробки продукції рослинництва на перспективу

Основними економічними показниками в умовах ринкової економіки, які характеризують ефективність процесу виробництва є виробничі витрати, ціни реалізації продукції, рівень її собівартості, грошової виручки та прибутку. Для визначення грошового доходу необхідно спланувати обсяги реалізації відповідних видів товарної продукції. Прогнозна економічна ефективність виробництва круп у 2024-2028 рр. в СВК «Родина» представлена в таблиці 3.4.

З таблиці чітко видно, що економічна ефективність виробництва круп залежить від обсягу виробництва. В 2023р. при обсязі виробництва 896,8 тон виробництво стає рентабельним і починає приносити незначний прибуток.

Таблиця 3.4

Прогнозна економічна ефективність виробництва круп у 2024-2028 рр

Види продукції	Обсяг реалізації продукції,	Ціна 1 т, тис.грн. (без ПДВ)	Виручка від реалізації, тис.грн.	Повна собівартість, грн.	Прибуток, грн.	Рівень рентабельності, %
2024р.						
Крупа “Артек”	225,8	16,9	3816,0	4228,2	-412,2	-
Крупа “Полтавська”	117,2	16,9	1980,7	2194,6	-213,9	-
Мучка кормова	85,4	8,5	725,9	745,1	-19,2	-
Всього	428,4	-	6522,6	7167,9	-645,3	-
2025р.						
Крупа “Артек”	490,6	17,2	8438,32	8389,26	49,06	0,6
Крупа “Полтавська”	232,4	17,2	3997,28	3974,04	23,24	0,6
Мучка кормова	173,8	8,9	1546,82	1529,44	17,38	1,1
Всього	896,8	-	13982,42	13892,74	89,68	0,6
2026р.						
Крупа “Артек”	982,2	18,8	18465,4	15911,6	2553,7	16,0
Крупа “Полтавська”	463,8	18,8	8719,4	7559,9	1159,5	15,3
Мучка кормова	344,6	9,4	3239,2	2929,1	310,1	10,6
Всього	1790,6	-	30424,0	26400,7	4023,4	15,2
2027р.						
Крупа “Артек”	1968,4	20,1	39564,8	31494,4	8070,4	25,6
Крупа “Полтавська”	925,6	20,1	18604,6	14809,6	3795,0	25,6
Мучка кормова	692,2	9,9	6852,8	5676,0	1176,7	20,7
Всього	3586,2	-	65022,2	51980,0	13042,1	25,1
2028р.						
Крупа “Артек”	1968,4	22,2	43698,5	31888,1	11810,4	37,0
Крупа “Полтавська”	925,6	22,2	20548,3	14994,7	5553,6	37,0
Мучка кормова	692,2	10,4	7198,9	5745,3	1453,6	25,3
Всього	3586,2	-	71445,7	52628,1	18817,6	35,8

Джерело: складено автором

В подальші роки прибуток та рентабельність виробництва зростатиме, що пояснюється зниженням собівартості виробництва продукції за рахунок нарощування обсягів виробництва та реалізації продукції «ефект масштабування». Також на зростання виручки та прибутку, прямо впливає

нарощування осягів реалізації та певне зростання реалізаційних цін. За планом зростання ціни обґрунтовується покриттям рівня інфляції в країні та закріпленням своїх позицій на даному ринку. Рівень рентабельності за проєктом на 2028 рік, становитиме 35,8 %, що є досить прийнятним показником. В подальшому періоді можна очікувати стабілізацію даного результату.

План доходів і витрат на 2024р-2028р, тис.грн представлений в таблиці 3.5. Згідно даних якої ми бачимо, що сума чистого прибутку за період 2024-2028 рр складатиме — 29497,7 тис.грн. Якщо відняти збитки за перший рік роботи підприємства (645,3), то отримуємо виручку за період 28852,4 тис.грн. Сума капітальних вкладень (на капітальну перебудову та закупівлю техніки) в бізнес проєкт складає 6700,0 тис.грн. Виходячи з розрахунків за п'ять років роботи виробництва, підприємство не тільки окупає вкладені в нього інвестиції, а й приносить чистий прибуток у сумі 22152,4 тис.грн.

Таблиця 3.5

План доходів і витрат на 2024 – 2028 рр. тис.грн.

Показники	2024 р.	2025 р.	2026 р.	2027 р.	2028 р.
Виручка з ПДВ	7827,1	16778,9	36508,8	78026,6	85734,8
ПДВ	1304,5	2796,5	6084,8	13004,4	14289,1
Виручка без ПДВ	6522,6	13982,4	30424,0	65022,2	71445,7
Собівартість реалізованої продукції	7167,9	13892,7	26400,7	51980,0	52628,1
Операційний прибуток	-645,3	89,7	4023,4	13042,1	18817,6
Податок на прибуток	-	16,1	724,2	2347,6	3387,2
Чистий прибуток	-	73,5	3299,2	10694,6	15430,4

Джерело: складено автором

План руху грошових коштів. Для початку запланованого виробництва необхідно врахувати всі грошові витрати, які доведеться понести ще до отримання готової продукції. Для початку діяльності підприємству необхідний стартовий капітал. За підрахунками для виробництва круп за ресурсозберігаючою технологією необхідний стартовий капітал у сумі 10300 тис. грн., у тому числі на закупівлю обладнання та устаткування – 3,7 млн. грн,

на капітальну перебудову — 3 млн. грн. В 2024р витрати на купівлю оборотних засобів — 3600 тис.грн. У 2025-2028рр. грошовий потік покриває витрати на оборотні засоби і складає чистий прибуток — 29497,7 тис.грн. В наступні роки прогнозується його зростання, зі зростанням обсягу виробництва. Окупність інвестицій відбудеться у 2027 маркетинговому році (величина накопичувального грошового потоку стане додатною).

Розрахунок показників ефективності проекту. Розрахунок інвестиційних показників проводився виходячи із суми первісних вкладень в проєкт – 10300 тис. грн. За результатами розрахунку термін окупності проєкту становить 4 роки, чистий прибуток за 5 років роботи складатиме - 22152,4 тис. грн.

Ризики проєкту. Наступні події можуть становити значну загрозу для ефективної реалізації проєкту:

- 1) Зниження ціни реалізації продукції;
- 2) Збільшення собівартості продукції;
 - а) збільшення вартості енергоносіїв
 - б) збільшення вартості сировини та матеріалів;
- 3) Зменшення обсягів виробництва через зниження попиту на продукцію.
- 4) Можливі законодавчі зміни у сфері виробництва продуктів харчування.
- 5) Дії конкурентів.

Дослідження ринку круп показують, що період падіння цін на крупи збігається з періодом падіння цін на сировину. Ризик падіння обсягів виробництва має значний вплив на ефективність проєкту. Якщо виробництво знизиться до 890 тонн на рік, він перестане бути прибутковим. Тому раціонально розробити маркетингову програму. Відповідні витрати включаються до загальних виробничих витрат. Річний план виробництва був розрахований на основі лише 50% потужності.

Тому в майбутньому слід активізувати розвиток внутрішньогосподарської переробної галузі. Розвиток власної переробної галузі одночасно вирішує кілька важливих для підприємства завдань: збільшення прибутку, створення

нових робочих місць для місцевого населення, покращення економічної ситуації в галузі тваринництва за рахунок виробництва борошна (побічний продукт виробництва зерна) та створення умов для розвитку виробництва біодобавок.

Проведена економічна діагностика результатів реалізації проєкту переробки продукції рослинництва на перспективу свідчить, що впровадження даних положень позитивно вплине на підвищення прибутковості та стабільності виробничо-господарської діяльності СВК «Родина» в середньостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

На даний час Україна переживає важкі часи. Військова агресія з боку російської федерації призвела до значних втрат, як населення так і матеріальних ресурсів країни. Також суттєво ускладнилась економічна ситуація в аграрній сфері, виникли великі проблеми з реалізацією сільськогосподарської продукції через блокування портів, зросли ціни на сировину, матеріали, паливо. Все це призводить до проблеми, що постає перед вітчизняними сільськогосподарськими виробниками, як стабілізувати та покращити свої економічні результати. Одним з інструментів, що дають на це відповідь і обґрунтовують систему наступних дій керівництва є проведення економічної діагностики підприємства.

Суб'єктом дослідження в кваліфікаційній роботі виступає СВК «Родина» Саратського району Одеської області. Проведений аналіз господарсько-економічної діяльності дає можливість зробити висновки, що за розмірами земельного фонду досліджуване підприємство відноситься до великих агроформувань. Так, у власності і користуванні кооперативу у 2022 році перебувало 8600 га орних земель. Підприємство характеризується відносною сталістю землекористування в досліджуваній період, коливання за розмірами площ в межах двох відсотків. Виробничий напрямок підприємства можна визначити як зерно-технічний. Коефіцієнт спеціалізації = 0,44, а це вказує на відносно високий рівень спеціалізації сільськогосподарського виробництва.

Середньооблікова кількість працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві в 2020-2022 рр. в середньому становила 162 особу. У звітному році порівняно з базисним роком їх кількість зросла на 24,1 %, з 137 до 170 працівників. Середньорічна вартість основних засобів у СВК «Родина» у середньому за 2020-2022 роки становила 38 млн. 978,7 тис. грн., зокрема у 2022р. - 42 млн. 375,5 тис. грн, тобто має тенденцію до збільшення. Середньорічна вартість оборотних засобів на підприємстві за досліджуваній період, в середньому становила 89 млн. 577 тис. грн.

Забезпеченість виробництва оборотним капіталом у звітному році порівняно з 2020 р. підвищилась в 1,8 рази, що є позитивним фактором.

Вартість валової продукції в господарстві за досліджуваний період зростає в 2,1 рази за рахунок збільшення виробництва продукції рослинництва в 2,2 рази. Виробництво продукції тваринництва в підприємстві скоротилось на 40,9 %, це обґрунтовується ліквідацією збиткових видів продукції. Вартість реалізованої продукції суттєво зростає за досліджуваний період, в порівнянні 2022 року з 2020 роком в 3 рази. Що пояснюється як зростанням обсягів виробленої продукції, так і цін. Підприємство було збитковим у базисному році та отримало суттєві прибутки в 2021 та 2022 роках. Так чистий збиток за 2020 рік становив 40708 тис.грн., при отриманні прибутку за 2022 рік в розмірі 22210 тис.грн. В середньому, за досліджуваний період, чистий прибуток склав 14633,3 тис. грн., рівень рентабельності діяльності підприємства - 12,0 %. Загалом, найбільш успішним, з точки зору виробничих та економічних показників, був 2021 рік.

Якщо не брати до уваги результати діяльності 2020 року (несприятливі умови виробництва), підприємство провадить ефективну виробничу та економічну діяльність, для чого безумовною підтримкою та стимулом є фінансові результати за 2021 – 2022 роки.

Для виявлення напрямів оптимізації фінансового стану СВК «Родина» та запобігання економічних проблем, було проведено аналіз можливого банкрутства та визначено фінансові перспективи діяльності підприємства.

Роблячи загальний висновок з проведеного аналізу можливого банкрутства підприємства, ми можемо стверджувати, що ступінь ризиків і загроз, зокрема, з боку фінансової площини забезпечення господарської діяльності в СВК «Родина» дуже незначна. Для підприємства характерною є стабільність фінансового стану, а для утримання та закріплення даного результату, особливо в теперішні важкі часи, потрібно провадити розробку і реалізацію програми фінансового та господарського управління, орієнтовану на оптимізацію структури активів і джерел їх формування, економію розміру витрат,

покращення збутової діяльності, що в комплексі дозволить підвищувати стабільність і прибутковість діяльності підприємства.

Покращення результатів діяльності є головною метою підприємства. Тому в нинішній, важкій ситуації, сільськогосподарські підприємства змушені оптимізувати витрати при низьких доходах, активно застосовувати у своїй діяльності наукові розробки та передові агротехнології, а також впроваджувати інноваційні практики. Прибутковість сільськогосподарських підприємств залежить від ефективності управління запасами, стратегії продажів та географічної присутності.

В роботі нами був розроблений інвестиційний проєкт по закупівлі та використанню універсального зернопереробного заводу. Проведенні розрахунки інвестиційних показників проводився виходячи із суми первісних вкладень в проєкт – 10300 тис. грн. За результатами розрахунку термін окупності проєкту становить 4 роки, чистий прибуток за 5 років роботи складатиме - 22152,4 тис. грн.

Тому в майбутньому слід активізувати розвиток внутрішньогосподарської переробної галузі. Розвиток власної переробної галузі одночасно вирішує кілька важливих для підприємства завдань: збільшення прибутку, створення нових робочих місць для місцевого населення, покращення економічної ситуації в галузі тваринництва за рахунок виробництва борошна (побічний продукт виробництва зерна) та створення умов для розвитку виробництва біодобавок.

Проведена економічна діагностика результатів реалізації проєкту переробки продукції рослинництва на перспективу свідчить, що впровадження даних положень позитивно вплине на підвищення прибутковості та стабільності виробничо-господарської діяльності СВК «Родина» в середньостроковій перспективі.

Загалом керівництву підприємства слід направити зусилля на максимальну переробку продукції, що виробляється. Тобто створювати на підприємстві додаткову вартість і готову продукцію реалізовувати на

внутрішньому ринку країни. Війна суттєво ускладнила логістику з вивозу сільськогосподарської продукції та підвищила витрати на транспортування, а тому заходи щодо переорієнтації виробництва максимально на внутрішній ринок та створення додаткових виробництв, є перспективою для успішної діяльності в найближчий період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азізов С.П., Канінський П.К..Організація аграрного виробництва і бізнесу. [Підручник]. Фенікс. 2006. 192с.
2. Амбросов В. Я., Маренич Т. Г. Наукові положення удосконалення економічного і господарського механізмів розвитку сільського господарства: *Економіка АПК*. 2013. № 10. С. 14–19.
3. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу. [Підручник]. К. КНЕУ. 2013. 779 с.
4. Андрійчук В. Г. Виклики агробізнесу: пошук відповідей. *Економіка АПК*. 2015. №5. С.12-23.
5. Андрусь О. І. Обґрунтування організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності підприємств аграрно-промислового комплексу України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. №9. С.87-90.
6. Бегун С. Особливості аналізу фінансового стану підприємства в умовах воєнного стану. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 4, 32 (Лют 2023), 36–42.
7. Бобко, Н. А.; Коваль, Ю. А. Сутність економічної діагностики діяльності підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 2013, №4. С.83-89.2
8. Бойко, В. В. Сучасні тенденції розвитку економічної діагностики стану підприємств. *Економіка та управління на транспорті*, (2017). №4. С. 18- 24
9. Бугуцький О.А., Бугуцький Ю.О. Землересурсний потенціал України. *Вісник аграрної науки*. 2009. № 4. С. 67–71.
10. Бурачек, І. В., Михайленко Н. В. Сучасний стан та перспективні напрями розвитку сільського господарства в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 21. URL: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/27.pdf>.

11. Вахович І. М. Концептуальні засади інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку регіону. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 1. С. 138-145.
12. Веретенникова Г. Б., Омеласенко Н. М. Методи діагностики та прогнозування розвитку підприємства : навчальний посібник [Електронний ресурс]. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. – 190 с.
13. Власова І. В. Розвиток інфраструктури інноваційної діяльності в Україні. *Проблеми науки*. 2010. № 2. С. 26-33.
14. Волощук К.Б. Інвестиційні пріоритети сучасного розвитку аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2010. №8. С.68-72.
15. Воскобійник Ю. П. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах. Одеса: Астропрінт, 2013. – 492 с.
16. Воронкова А.Е. Діагностика стану підприємства: теорія і практика: Монографія. Харків: ІНЖЕК, 2006.-448с.
17. Галицький О.М. Стійкий інвестиційний розвиток аграрного виробництва в сучасних умовах господарювання. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Полтава: ПДАА. 2015. Спецвипуск. Частина 2. С.80-87.
18. Галицький О.М. Механізми управління інноваціями у системі управління бізнес-структурами аграрного виробництва. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Вип. 1 (12). Полтава: ПДАА. 2016. С.78-82.
19. Галицький О. М., Коммунішина С. Сучасний стан та перспективи розвитку виробництва продукції рослинництва в Україні. *Економічний вісник Причорномор'я*. 2021. № 2. С 3-14.
20. Галич, О.А. Роль інформаційно-консультаційного забезпечення в розвитку галузей сільськогосподарського виробництва. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. №9. С.199-201.
21. Гетьман О.О. Економічна діагностика: [навч. посіб]. Дніпропетровськ: ДУЕП, 2004.-78 с.

22. Гладій М. В. Використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки України (питання теорії, методології і практики): [навч. посіб]. Львів: ІРД НАН України, 2013. – 294 с.

23. Глухарев С.М. Конспект лекцій з курсу «Економічна діагностика». Харків: ХНАМГ, 2008-118с.

24. Горбачук Ю.А., Кушнір Н.Б. Економічна діагностика.- Рівне: НУВГП, 2008. – 176 с.

25. Головінов М.І. Діагностика як метод дослідження діяльності підприємства в сучасних умовах.- URL: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tiru/2009_28_2/26.pdf.

26. Грабовецький Б.Є. Методи експертних оцінок: Теорія, методологія, напрямки використання.-Вінниця:ВНТУ, 2010-171с.

27. Гривківська О.В. Джерела фінансування підприємств аграрного сектора економіки. *Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць*. 2011. Вип.4. С.89-92

28. Григораш О.В., Плакида С.І. Роль і місце економічної діагностики в підвищенні ефективності управління діяльністю підприємства. URL: <http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/20876/86.pdf>.

29. Гусєва О.Ю., Воскобоева О.В., Ромащенко О.С. Економічна діагностика: навчальний посібник. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2021. 164с

30. Дера О. В. Теоретичні основи дослідження потенціалу сільсько-господарського виробництва: [навч. посіб]. Вісник ХНАУ. 2015. № 1. С. 102–107.

31. Дорогань-Писаренко Л. О., Єгорова О. В., Панченко І. Г. Особливості аналізу ефективності впровадження технологічних інновацій в сільському господарстві. *Наука та інновації*. 2020. № 3. С. 27–38.

32. Дудукало Г. О. Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством: [навч. посіб]. К. : КНЕУ, 2013. С 451.

33. Дяченко О.П., Сахацький М.П., Запша Г.М. Формування та функціонування матеріально-технічної бази аграрних підприємств в умовах

сучасного розвитку відносин власності: [монографія]. Одеса: Аспект, 2013. 196с.

34. Економічна діагностика : підручник / В. Л. Дикань, І. В. Токмакова, В. О. Овчиннікова та ін. – Харків : УкрДУЗТ, 2022. – 285 с.

35. Загорна Т.О. Економічна діагностика: [навч. посіб]. К.:Центр наукової літератури, 2008.-400с.

36. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 01 січня 2017 р. № 1877-15 // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

37. Закон України «Про підприємства» // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 24. – С. 611-629.

38. Закон України "Про інвестиційну діяльність" // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – 647 с.

39. Закон України “Про інноваційну діяльність ” // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – 266 с.

40. Замрига, А. В. Підприємництво як фактор стимулювання інноваційних процесів в аграрному секторі. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. №8. С.108-112.

41. Збарський, В. К., Бабієнко М. Ф. Удосконалення інноваційної підприємницької діяльності в аграрній сфері України. *Вісник аграрної науки*. 2014. №9. С.54-61.

42. Ільчук М.М. Організація і планування сільськогосподарського виробництва / за редакцією М.М. Ільчука, Л.Я. Зрібняка, С.І. Мельник. Вінниця: Нова Книга, 2008 – 459 с.

43. Ільчук О. М. Державна підтримка сільського господарства в Україні. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 93–98.

44. Камінська А.І. Проблема формування та розвиток ринку круп'яних культур в Україні. *Економіка АПК*.-2011.- №8.- 182с.

45. Кобрин, Л. Й. Діагностика факторів інноваційного розвитку підприємства. Наукові записки Української академії друкарства, 2016, №1: С. 152–157.
46. Коваленко Є.Я. Методологія і методика раціональної концентрації зерновиробництва сільськогосподарських підприємств. *АгроІнКом*. 2010. № 10-12. С. 102-104.
47. Король, Н. І. Необхідність модернізації агробізнесу в умовах глобалізації світової економіки. *Агросвіт*. 2015. №10. С.85.
48. Костенко Ю., Короленко О., Гузь М. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022, № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-77>
49. Криленко В. І., Шамрай В.П. Економічна безпека аграрного сектору: проблеми регулювання та забезпечення : [монографія]. Миколаїв. 2014. 468 с.
50. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика. 2-ге вид. [текст]: навч. посіб. / І. В. Кривов'язюк. – К.: Центр учбової літератури, 2017. – 456 с.
51. Лаврук В. В., Будняк Л. М. Сучасний стан та завдання інвестиційного забезпечення розвитку та підвищення конкурентоспроможності галузей сільського господарства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 2. С. 5–11.
52. Лахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз сільськогосподарських підприємств: [навч. посіб.] К. : КНЕУ, 2013. – 365 с.
53. Лебідь Є.М., Шевченко М.С. Наукові основи підвищення ефективності виробництва зерна в Україні. *Бюл. ін-ту зерн. госп-ва УААН*. 2011. Вип. №7.- С. 33 – 34.
54. Лисенко Ю. М., Єгоров П. О. Організаційно-економічний механізм управління підприємством. *Економіка України*. 2013. № 1. С. 86-87
55. Лузан Ю.А. Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного виробництва. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
56. Лупенко Ю.О. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2015. Вип. 2(4). Ч. 2. С. 30–34.

57. Любченко С. Сучасний менеджмент у сільськогосподарському виробництві. *Пропозиція*. 2014. №12. С.132-134.

58. Малік М. Й., Забуранна Л. В. Перспективи розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях України. *Економіка АПК*. 2015. №8. С.2-15.

59. Малицький А. А. Організаційно-економічний механізм управління підприємством: сутність і структура: [навч. посіб.] К.: Наукова думка, 2013. 321 с.

60. Маруха І. В., Галицький О.М. Підтримка аграрного сектору України в умовах воєнного стану. *Актуальні аспекти розвитку науки і освіти: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців* (Одеса, 08-09 грудня 2022 р.) / Одеський державний аграрний університет. 2022. С. 660-663 URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/Zbirnyk-202224524.pdf>

61. Маруха І. Фінансова безпека аграрних підприємств України в умовах воєнного стану. *Збірник тез доповідей за матеріалами Всеукраїнської студентської наукової онлайн-конференції, приуроченої 100-річчю від дня народження українського вченого в галузі агрономії, професора Івана Маркіяновича Карасюка* (м. Умань, 20 квітня 2023 р.), Уманський національний університет садівництва. Умань, 2023. С. 195-198 URL: <https://ef.udau.edu.ua/assets/files/2022/nauka/stud-konf-2023/zbirnik.pdf>

62. Маруха І. Розвиток стартап – проектів в Україні. *Збірник студентських наукових праць Уманського національного університету садівництва приурочений 100-річчю від дня народження українського вченого в галузі агрономії, професора І.М. Карасюка*. (м.Умань, 20 квітня 2023 р.) с.198 – 201 URL: <https://ef.udau.edu.ua/assets/files/2022/nauka/stud-konf-2023/zbirnik.pdf>

63. Марцин В.С. Інноваційно-інвестиційна діяльність та шляхи її розвитку в глобалізації. *Проблеми науки*. 2010. №2. С. 8-15.

64. Мацибора В. І., Збарський В.К., Мацибора Т.В. Економіка підприємства: [навч.посіб.] Вид. 2-е, перероб. і доп. К. : Каравела, 2012. 320 с.

65. Нагірна Л.В. Інновації як умова формування конкурентних переваг підприємства URL:<http://www.rusnauka.com/2ANR010/Economics/55803.oc.htm>.

66. Наумов О.Б., Стоянова-Коваль С.С. Механізм державно-приватного партнерства як інструмент стабілізації інвестиційного процесу. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 6. С.98-105.

67. Нелеп В. М. Планування на аграрному підприємстві. К.: КНЕУ, 2004. 495 с.

68. Ніколюк О.В. Удосконалення державного регулювання соціально-економічного захисту агробізнесу України. *Вісник Сумського національного аграрного університету серія «Економіка та менеджмент»*. №12 (66). 2015 С.124-130.

69. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL:: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

70. Павлик В. Л. Собівартість і реалізація продукції у формуванні агропромислового ринку. *Економіка АПК*. 2014. №5. 531 с.

71. Палюх О.М. Шляхи оптимізації державного фінансування аграрного сектору України. *Економічний простір*. 2015. № 101.С. 82–92.

72. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2010 року, № 164 «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівоzmінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах». Київ. 2010.

73. Про державну підтримку сільського господарства: Закон України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

74. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 №1576-XII / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1576>.

75. Скорик М.О. Система державного регулювання аграрного сектору економіки. *Економіка і управління*. 2015. №12. С. 17-22.

76. Співак С., Дідик І., Скурський Т., Житко О. Роль комп'ютерних програм для аналізу фінансовогосподарського стану підприємства. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2021. Вип. 2 (25). С. 702–707. DOI: <https://doi.org/10.33108/sepd2022.02.702>

77. Стародубцева Т. В., Самотоєнкова О. В. Аналіз динаміки та структури продукції сільського господарства. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. Випуск 3. Частина I*. Одеса. ОНЕУ. 2017. С. 114 – 119.

78. Статистичний щорічник України за 2020 рік: Статистичний збірник. К. Держкомстат, 2021. 566 с.

79. Статистичний щорічник України за 2021 рік: Статистичний збірник. К. Держкомстат, 2022. 621 с.

80. Статистичний щорічник України за 2022 рік: Статистичний збірник. К. Держкомстат, 2023. 609 с .

81. Стащук О., Жігар Н. Формування та використання прибутку суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану. *Економічний часопис ВНУ імені Лесі Українки*. 2022, № 3 (31), С. 12-17. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2022-03-12-17>

82. Стратегія розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні на період до 2025 року / [за ред. академіків НААН Я.М. Гадзала, М.І. Бащенко, В.М. Жука, Ю.О. Лупенка]. К.: Аграр. наука, 2016. 216 с.

83. Стец І. І. Потенціал і розвиток підприємства: Навчальний посібник. Тернопіль. Економічна думка. 2010. 674 с.

84. Стоянова-Коваль С.С. Науково-методичні підходи до оцінки інвестиційної діяльності в агропродовольчій сфері України. *Вісник Сумського національного аграрного університету серія «Економіка та менеджмент»*. №12 (66). 2015. С.34-38

85. Шабатура Т.С., Галицький О.М. Державна підтримка агропродовольчих підприємств України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 2. С. 135-143. URL:<https://doi.org/10.32886/instzak>.

86. Шабатура Т.С., Галицький О.М. Державне регулювання в контексті нарощення економічного потенціалу агропродовольчих підприємств України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 3. С. 89-99. URL : <https://doi.org/10.32886/instzak>.

87. Шевченко А.А., Петренко О. П., Бірагова О.В. Виробничий потенціал аграрних підприємств в умовах невизначеності. *Modern Economics*. 2023. № 41(2023). С. 156-162. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V41\(2023\)-22](https://doi.org/10.31521/modecon.V41(2023)-22).

88. Шерстерняк М. М. Сучасний економічний аналіз та його основні види. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20. С. 158–162.

ДОДАТКИ